

**”ODOTAN HÄNTÄ KOVASTI”
SIJAISVANHEMMAN MIELIKUVIEN KEHITTYMINEN
TULEVASTA SIJAISLAPSESTA**

Ulla Mutikainen
Lisensiaatintutkimus
Kehitys- ja kasvatopsykologian
erikoispsykologikoulutus
Tampereen yliopisto
Kevät 2014

TIIVISTELMÄ

”ODOTAN HÄNTÄ KOVASTI”

SIJAISVANHEMMAN MIELIKUVIEN KEHITTYMINEN TULEVASTA SIJAISLAPSESTA

Ulla Mutikainen
Lisensiaatintutkimus
Kehitys- ja kasvatustieteiden erikoispsykologikoulutus
Tampereen yliopisto
51 s.
Kevät 2014

Sijaisäidit suhtautuivat mielikuvissaan tulevaan sijaislapsensa kielteisemmin kuin vertailuryhmän äidit biologiseen lapseensa. Tutkimuksessa tutkittiin sijaislastaan odottavien sijaisäitien 20 ja vertailuryhmän raskaana olevien biologisten äitien 50 mielikuvia tulevasta (sijais)lapsesta, itsestä, itsestä sijaisvanhempana, puolisoista sijaisvanhempana ja omasta äidistä. Mielikuvia mitattiin itsearvointilomakkeella (sijaisäideille ennen sijaislapsen saapumista perheeseen ja biologisille äideille raskausaikana), Interview of Maternal Representations (IRMAG; Ammaniti ym., 1992). Tulokset osoittivat, että sijaisäitien mielikuvat tulevasta sijaislapsesta olivat kaikkien mielikuvaulottuvuuksien osalta kielteisempiä kuin biologisten äitien mielikuvat tulevasta lapsestaan. Sijaisäitien mielikuvat itsestä naisena (emotionaalinen tyyli) ja itsestä sijaisäitinä (äitiyden tyyli) olivat kielteisempiä kuin biologisten äitien mielikuvat. Sijaisäitien mielikuvat omasta äidistä ja puolisoista eivät eronneet vertailuryhmän mielikuvista. Taustatekijät (koulutus, työtilanne, pariteetti ja biologisten lasten lukumäärä) eivät vaikuttaneet sijaisäitien mielikuviiin. Havainnot ovat uusia, koska sijaisäitien mielikuvia ei ole aiemmin tutkittu ennen sijaislapsen tuloa sijaisperheeseen. Sijaisvanhempien koulutus ja kokemus saattavat vaikuttaa heidän mielikuviiinsa, jolloin mielikuvat voivat olla realistisia. Tehtyjen havaintojen pohjalta on tärkeää, että sijaisvanhemmille taataan riittävä määrä tukimuotoja, kuten työnohjausta ja koulutusta.

Avainsanat: sijaisperhe, sijaislapsi, sijaishuolto, raskaudenaikaiset mielikuvat

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO.....	1
1. VANHEMMAN MIELIKUVAT	2
1.1 Mielikuvien sisältö ja ulottuvuudet.....	2
1.2 Mielikuvien tehtävä.....	3
1.3 Mielikuvien tutkiminen.....	4
1.4 Mielikuviin liittyvät tekijät.....	5
1.5 Mielikuvien muutos ja odotukset vanhemmuudesta	7
2. SIJAISVANHEMMUUDESTA.....	9
2.1 Sijoituksen yleisyys.....	9
2.2 Sijaisvanhemmuus perhesijoituksessa.....	10
2.3 Sijaisvanhemman mielikuvat ja perhesijoitukseen vaikuttavat tekijät.....	12
3. ADOPTIOVANHEMMUUS.....	16
3.1 Adoptiovanhemman odotus vanhemmuudesta.....	16
3.2 Adoptiovanhemmuus ja adoptioon vaikuttavat tekijät.....	17
4. ”TAMPEREEN MALLI”.....	19
5. TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	21
6. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	22
6.1 Tutkittavat.....	22
6.2 Tutkimuksen kulku.....	22
6.3 Mittarit	23
6.4 Tilastolliset menetelmät.....	25
7. TULOKSET.....	27
7.1 Kuvailevat tulokset.....	27
7.2 Sijaisäitien mielikuvat tulevasta lapsesta.....	28
7.3 Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien mielikuvien erot	33
7.4 Taustatekijöiden vaikutus sijaisäitien ja vertailuryhmän mielikuviin.....	36
8. POHDINTA.....	40
8.1. Sijaisäitien mielikuvat tulevasta lapsesta	40
8.2. Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien mielikuvien väliset erot.....	42
8.3. Taustatekijöiden vaikutus sijaisäitien mielikuviin ja sijaisäitien mielikuvien merkitys heidän sijaisvanhemmuudelleen.....	44
8.4. Tutkimuksen rajoitukset.....	45
9. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	47
LÄHTEET.....	48

JOHDANTO

Vanhemman ja lapsen suhde kehittyy jo raskausaikana vanhemman lapsestaan muodostamien mielikuvien kautta. Näiden mielikuvien tehtävä on valmistaa vanhempia alkavaan vanhemmuuteen ja syntyvän lapsen vastaanottamiseen. Raskaudenaikaiset mielikuvat tulevasta lapsesta ja omasta vanhemmuudesta ovat tärkeitä kiintymyssuhteen luonteen ja laadun kannalta (Stern, 1995). Mielikuvia on tärkeää tutkia ja ymmärtää varsinkin kun tiedetään, että kiintymyssuhteen laatu vaikuttaa laaja-alaisesti lapsen myöhempään kehitykseen (Ainsworth, ym., 1978; Stern, 1995; Main & Kaplan, 1991). Vanhemman mielikuvat ovat yksilöllisiä ja rikkaita sisältäen esimerkiksi odotuksia siitä minkä näköinen lapsi on tai ketä hän ulkoisesti muistuttaa sekä lapsen luonteenpiirteistä ja ominaisuuksista. Vanhempi käsittelee mielikuvissaan myös sitä millaisia hän ja hänen puolisonsa tulevat olemaan vanhempina ja millaisia hänen omat vanhempansa ovat hänelle olleet (Ammaniti ym., 1992; Delmore-Ko, Pancer, Hunsberger & Pratt, 2000; Larney, Cousens & Nunn, 1997).

Sijaisvanhemmuus merkitsee erilaista tapaa tulla vanhemmaksi ja valmistautumista vanhemmuuteen kuin mitä se on biologisilla vanhemmilla. Sijaisvanhempi vastaanottaa lapsen, jolla on jo oma historiansa sekä usein kokemuksia tai muistikuvia omista vanhemmista ja heidän hoidostaan. Sijaisvanhemmalla ei myöskään ole kokemusta tämän lapsen sikiöajan kehitysvaiheista ja sen aikaisista perhesuhteista. Sijaisvanhempi ei välttämättä ennen sijoitusta tiedä sijoitettavan lapsen tarkkaa ikää tai aina edes lapsen sukupuolta. Lapsi voidaan sijoittaa sukulaissijoitukseen, perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin tai laitoshoitoon (Hiitola & Heinonen, 2009). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sijaisvanhempien mielikuvia tulevasta sijaislapsesta ja eroavatko sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien mielikuvien laatu ja sisältö toisistaan.

1. VANHEMMAN MIELIKUVAT

1.1 Mielikuvien sisältö ja ulottuvuudet

Mielikuvilla (representaatioilla) lapsesta tarkoitetaan vanhemman mielensisäisiä, subjektiivisia ajatuksia ja kokemuksia suhteestaan lapseensa (Stern, 1995; Zeanah, Larrieu, Heller & Valliere, 2000; Vreeswijk ym., 2012). Vanhemmalla on mielikuvia tulevasta lapsestaan ja itsestään yksilönä ja puolisona, itsestään omien vanhempiansa lapsena ja itsestään tulevana vanhempana sekä puolisostaan ja hänestä tulevana vanhempana (Ammaniti ym., 1992; Delmore-Ko ym., 2000; Larney ym., 1997). Mielikuvat sisältävät sekä tulevaisuuden kuviteltuja tapahtumia että nykyhetken ja menneisyyden todellisia kokemuksia. Ne voivat olla esimerkiksi myönteisiä tai kielteisiä, realistisia tai idealisoituja, kehittymättömiä tai voimakkaita. Mielikuviin sisältyy vanhemman oma menneisyys ja hänen kokemuksensa, jotka sisältävät muistoja, toiveita, pelkoja ja fantasioita (Ammaniti ym., 1992; Larney ym., 1997). Tärkeää on myös se, miten vanhempi ilmaisee mielikuviaan (Stern, 1995).

Parhaimmillaan vanhempi ajattelee mielikuviansa lasta yksilönä, jolla on omia tarpeita (Stern, 1995). Toisaalta vanhemman mielikuvat itsestä ja puolisosta vanhempina vastaavat hänen lapsesta muodostamiaan mielikuvia (Ammaniti ym., 1992). Ammaniti ja ryhmä (1992) havaitsivat, että jos tutkittavan mielikuva itsestä äitinä oli suojaava ja hellä, hänen mielikuvansa lapsesta vastaavasti oli rauhallinen, rento ja älykäs. Äidin mielikuvat lapsesta ja puolisosta olivat lisäksi myönteisimpiä kuin mielikuvat hänestä itsestään (Ammaniti ym., 1992). Mielikuvissaan vanhempi käsittelee ja kokee uudelleen hänelle merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita, joista erityisen tärkeä on vanhemman suhde omaan äitiinsä (Stern, 1995). Vanhemmalla on tarve erottautua mielikuvissaan omasta äidistään (Ammaniti ym., 1992) ja muodostaa oma ainutlaatuinen tapansa olla vanhempi (Larney ym., 1997). Vanhemman omat kiintymyssuhdemielikuvat vaikuttavat hänen vuorovaikutukseensa (Ammaniti ym., 1992; Bernier & Dozier, 2003; Larney ym., 1997) ja kiintymyssuhteen laatuun lapsensa kanssa (Dayton, Levedosky, Davidson & Bogat, 2010). Turvallisesti kiintynyt lapsi hakeutuu vanhemman luo stressaavassa tilanteessa (Hautamäki, 2002), jolloin turvallisesti kiinnittyneellä vanhemmalla on kyky vastata ja reagoida lapsen tarpeisiin sensitiivisesti (Benoit, Parker & Zeanah, 1997).

1.2 Mielikuvien tehtävä

Mielikuvien tehtävänä on auttaa vanhempaa valmistautumaan vanhemmuuteen ja siirtymään uuteen roolinsa lapsesta huolehtivana ja hänen tarpeisiinsa vastaavana aikuisena. Vanhemmasta tulee ensin mielikuvissaan odottamansa lapsen vanhempi. Realistiset mielikuvat auttavat vanhempaa selviämään elämäntilanteen muutoksesta ja sen aiheuttamasta stressistä (Delmore-Ko ym., 2000). Vanhemmat, joilla on myönteisiä ja realistisia odotuksia tulevasta vanhemmuudestaan ja jotka luottavat omaan selviytymiseensä vanhempana kestävät usein paremmin stressiä (Harwood, McLean & Durkin, 2007). Heillä on myös enemmän keinoja selviytyä ja käsitellä elämäntilanteen muutostaan (Delmore-Ko ym., 2000; Harwood ym., 2007). Vanhemman ihannoidut tai epärealistiset mielikuvat voivat olla riskejä vanhemmuudelle ja vanhemman kyvyille sietää stressiä ja sopeutua uuteen elämäntilanteeseen (Harwood ym., 2007; Lawrence, Nylén & Cobb, 2007). Kielteisillä tai ihannoiduilla mielikuvilla on todettu olevan yhteys vanhemman kielteisiin kokemuksiin sekä vanhempana että parisuhteessa (Delmore-Ko ym., 2000; Harwood ym., 2007; Lawrence ym., 2007). Etenkin jos vanhemman mielikuvat lapsesta, itsestä tai puolisoista vanhempana eivät vastaa todellisia kokemuksia (Delmore-Ko ym., 2000; Harwood ym., 2007; Behringer, Reiner & Spangler, 2011).

Harwoodin, Mcleanin ja Durkinin (2007) tulokset osoittivat, että ensimmäistä lastaan odottavilla äideillä (N=71) oli pääsääntöisesti myönteisiä ja realistisia mielikuvia raskausaikana. Tutkijat olivat kiinnostuneita oliko äideillä ihannoituja odotuksia vanhemmuudesta ja miten ne vaikuttivat heidän sopeutumiseensa vanhempana (neljä kuukautta synnytyksen jälkeen). Tulosten mukaan myönteiset ja realistiset mielikuvat toteutuivat hyvinä kokemuksina synnytyksen jälkeenkin. Ne äidit, joilla oli myönteisiä odotuksia vanhemmuudestaan olivat sekä tyytyväisiä parisuhteeseensa, että uskoivat osaavansa huolehtia tulevasta lapsestaan. Vanhemman ihannoiduilla mielikuvilla omasta vanhemmuudestaan oli yhteys hänen kielteisiin kokemuksiinsa sekä vanhempana että masennusoireidensa kanssa (Harwood ym., 2007).

Vanhemmalla on yleensä raskausaikana sekä myönteisiä että kielteisiä (esim. suru, alakuloisuus, ahdistuneisuus) ja myös ristiriitaisia tunteita uutta rooliaan kohtaan (Behringer ym., 2011; Lawrence ym., 2007). Nämä tunteet siirtyvät osaksi vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhdetta (Benoit ym., 1997). Ne vaikuttavat myös siihen miten vanhempi kokee selviytyvänsä uusista tilanteista lapsensa kanssa (Delmore-Ko ym., 2000; Harwood ym., 2007). Benoitin, Parkerin ja Zeanahin (1997) mukaan vanhemman raskauden aikaiset mielikuvat saattavat vaikuttaa vanhemman kykyyn havaita lapsestaan tiettyjä luonteenpiirteitä ja käyttäytymistä, mitkä

vastaavat hänen raskaudenaikaisia mielikuviaan. Lisäksi vanhempi voi jättää osan näistä luonteenpiirteistä ja käyttäytymisestä jopa huomioimatta, koska ne eivät vastaa hänen raskauden aikaisia mielikuviaan lapsesta (Benoit ym., 1997).

1.3 Mielikuvien tutkiminen

Vanhemman mielikuvien tutkiminen ja ymmärtäminen on tärkeää, koska raskausaikana vanhemmasta tulee mielikuvissaan odottamansa lapsen vanhempi. Mielikuvista tutkitaan niiden kohdetta, sitä millaisia ne ovat laadullisesti ja mitä ne sisältävät. Kiintymyssuhdemielikuvahaastatteluilla tai -kyselyillä voidaan tutkia haastateltavan mielensisäisiä, subjektiivisia kokemuksia ja mielikuvia suhteestaan lapseensa, vanhempiinsa tai puolisoonsa. Haastattelut voivat käsitellä nykyhetkeä, menneisyyttä tai tulevaisuutta. Haastatteluissa ollaan kiinnostuneita haastateltavan puhetavasta (esim. äänensävyistä, loogisesti etenevästä puheesta) ja siitä mitä hän sanoo.

Vanhemman raskaudenaikaisia mielikuvia voidaan tutkia Interview of Maternal Representations During Pregnancy – menetelmällä, (IRMAG) (Ammaniti ym., 1992). Tutkittavalta kysytään adjektiivasteikolla hänen raskauden aikaisista mielikuvistaan tulevasta lapsesta, hänestä itsestä, itsestä äitinä, puolisoista isänä ja omasta äidistä. Annetuista vaihtoehdoista tutkittava valitsee mielikuviaan parhaiten vastaavan adjektiivin. Esimerkiksi onko hänen mielikuvansa lapsestaan; aktiivinen vai passiivinen, iloinen vai surullinen (ks. esim. Ammaniti ym., 1992; Flykt ym., 2012).

Vanhemman mielikuvia lapsestaan ja hänen suhteesta lapseensa on tutkittu Working Model of the Child Interview (WMCI) haastattelumenetelmällä (Benoit ym., 1997). Tarkoituksena on, että haastateltava kertoisi mm. omista havainnoistaan ja tunteistaan lapsesta ja omasta suhteestaan lapseensa. WMCI- menetelmää voidaan käyttää raskausaikana sekä lapsen syntymän jälkeen ja siinä käsitellään sekä nykyhetkeä että tulevaisuutta (ks. esim. Dayton ym., 2010; Korja ym., 2009; Vreeswijk ym., 2012). Esimerkiksi haastateltavaa pyydetään kuvaamaan lapsensa persoonallisuutta, tai sitä ketä lapsi tällä hetkellä muistuttaa. Korja ja ryhmä (2009) tutkivat lapsen ennenaikaisuuden yhteyttä äitien kiintymyssuhdemielikuviin ennenaikaisesti synnyttäneiden äitien (N=38) ja vertailuryhmän äitien (N=45) välillä. Tulokset erosivat kun ilmiötä tarkasteltiin laadullisten ja määrällisten analyysien avulla. Tilastollisesti kiintymyssuhdemielikuvien luokat eivät eronneet ennenaikaisesti synnyttäneiden äitien ja vertailuryhmän välillä eli lapsen ennenaikaisuus ei ollut yhteydessä äitien kiintymyssuhdemielikuviin. Sen sijaan laadullisen tarkastelun mukaan äitiryhmien

mielikuvien välillä voitiin todeta joitakin laadullisia eroja. Esimerkiksi ennenaikaisesti lapsensa saaneilla äideillä oli vähemmän johdonmukaisia ja hyväksyviä mielikuvia lapsesta ja enemmän epärealistisia mielikuvia lapsensa turvallisuuteen liittyen kuin vertailuryhmän äideillä (Korja ym., 2009).

Vastaavasti vanhemman omia kiintymyssuhteita voidaan tutkia aikuisten kiintymyssuhdehaastattelumenetelmällä Adult Attachment Interview (AAI), jonka ovat kehittäneet Main ja Goldwyn (1984). Siinä tarkastellaan haastateltavan lapsuudenaikaisiin ja nykyisiin kiintymyssuhteisiin liittyviä mielikuvia ja tunteita ja sitä, mitä nämä ovat merkinneet haastateltavan omalle kehitykselle lapsena, aikuisena ja vanhempana (Hautamäki, 2002). Kiintymyssuhdekäyttäytyminen aktivoituu uhkaavissa ja stressaavissa tilanteissa, jonka vuoksi haastateltavaa pyydetään muistelemaan ja kertomaan mm. lapsuudessa tapahtuneista erotilanteista, vanhempien käyttäytymisestä ja omista tuntemuksista sairastaessa tai kun haastateltava oli lapsena poissa tolaltaan. Kiintymyssuhdeluokittelu perustuu sekä lapsuuden kiintymyssuhteiden sisältöön (esim. rakastava tai rankaiseva suhde) että muistojen ja kertomusten rakenteeseen (koherenssi, kertomuksellinen eteneminen ja aukottomuus, sekä tunteiden ja tiedon yhteensopivuus). Kiintymyssuhteeltaan turvallisten aikuisten kerronta lapsuuden kokemuksista etenee loogisesti ja sisältää monimuotoisia tunneilmaisuja (Kalland & Sinkkonen, 2013).

1.4 Mielikuviiin liittyvät tekijät

Raskausaika ja tuleva elämäntilanteen muutos voivat aiheuttaa vanhemmalle stressiä, itseluottamuksen puutetta ja epäonnistumisen pelkoa. Vanhemman voi olla vaikea muodostaa mielikuvia uudesta elämänvaiheesta ja tulevasta lapsesta. Puolison myönteisellä tuella on merkittävä vaikutus siihen miten positiivisesti vanhempi suhtautuu tulevaan vanhemmuutensa ja parisuhteeseensa (Delmore-Ko ym., 2000; Harwood ym., 2007). Tutkijat ovat analysoineet miten riskitekijät, kuten vanhemman päihteiden käyttö, sosiaalitaloudelliset ongelmat tai psyykkinen sairaus ovat yhteydessä mielikuviiin (Dayton ym., 2010; Levy-Shiff ym., 2002; Pajulo, Helenius & Mayes 2006). Tulosten mukaan niillä äideillä, joilla on taustalla paljon riskitekijöitä on usein enemmän kielteisiä mielikuvia itsestään sekä äitinä että naisena (Pajulo ym., 2006). Vanhempi voi ajatella lapsen olevan häntä varten, jolloin hän ei kykene näkemään lasta erillisenä yksilönä vaan voi pikemminkin odottaa lapsen huolehtivan hänen tarpeistaan (Dayton ym., 2010). Vanhemman niukka läheisverkosto tai hänen omat aiemmat traumaattiset kokemuksensa, kuten kaltoinkohtelu-

ja hyväksikäyttökokemukset voivat aktivoitua raskausaikana ja vaikeuttaa vanhemman kykyä muodostaa mielikuvia tulevasta lapsestaan ja itsestään vanhempana (Levy-Shiff ym., 2002; Zeanah ym., 2000).

Behringer, Reiner ja Spangler (2011) olivat kiinnostuneita äitien kiintymysmielikuvien yhteydestä heidän tunnekokemuksiinsa (suru, ahdistus, viha) raskausaikana sekä synnytyksen jälkeen (seurannat: kaksi viikkoa, 2, 4 ja 6 kuukautta). Tutkimukseen osallistuneet pariskunnat (N=77) odottivat kaikki ensimmäistä lastaan. Vanhempien kiintymysmielikuvia mitattiin kiintymyssuhdemielikuvahaastatteluilta (CRI ja AAI) ja lisäksi tutkittavat ja heidän puolisonsa raportoivat äitien tunnekokemuksista. Tutkittavilta kysyttiin myös mahdollisista lasten hoito-ongelmista (esim. syömis- ja nukkumisongelmat). Tulokset osoittivat, että äitien turvallisilla mielikuvilla parisuhteestaan oli yhteys heidän heti synnytyksen jälkeen lievästi lisääntyneisiin surun ja ahdistuksen tunteisiinsa. Nämä tunteet tasaantuivat kuitenkin turvallisesti kiintyneillä äideillä muutaman viikon kuluttua synnytyksestä. Lisäksi äitien parisuhteen pituudella oli vaikutusta heidän kohonneisiin vihan tunteisiinsa. Äideillä, joiden parisuhde oli kestänyt alle 5-vuotta todettiin enemmän vihan tunteita. Tutkijoiden mukaan äitien turvalliset kiintymyssuhdemielikuvat sekä suhteessa omiin vanhempiin että puolisoon vaikuttivat heidän kykyynsä ilmaista kielteisiä tunteitaan ja niiden säätelyyn. Tutkijoiden mukaan turvallisesti kiintyneillä äideillä todettu lievä vihan tunteen kohoaminen neljä kuukautta synnytyksen jälkeen saattoi selittyä myös synnytyksen jälkeisellä stressillä ja lapsen hoito-ongelmilla (Behringer ym., 2011).

Tutkijoita on kiinnostanut myös tausta- ja riskitekijöiden vaikutus naisten raskauden aikaisiin mielikuviin. Pajulo, Helenius ja Mayes (2006) tutkivat raskaana olevien naisten (N= 391) yhdeksän eri taustatekijän (esim. ikä, siviilisäätty, sosiaalinen asema, koulutus, alle 7-vuotiaiden lasten lukumäärä ja raskauden suunnitelmallisuus) vaikutusta heidän raskauden aikaisiin mielikuviinsa. Tutkittavien mielikuvia mitattiin IRMAG -menetelmällä, joka kohdistuu mielikuviin tulevasta lapsesta, itsestä naisena ja äitinä, puolisoista isänä sekä omasta äidistä. Tulosten mukaan mielikuvat olivat kokonaisvaltaisesti kielteisempiä niillä äideillä, joilla oli useita (2-3) pieniä lapsia. Naisilla, joiden raskaus ei ollut suunniteltu, mielikuvat olivat negatiivisempia kuin muilla naisilla. Sen sijaan vähäistä merkitystä naisten mielikuviin oli heidän iällään, siviilisäädylään ja sillä olivatko he uudelleensynnyttäjiä vai ensisynnyttäjiä. Esimerkiksi yli 31-vuotiailla naisilla raskaudenaikaiset mielikuvat olivat hieman kielteisempiä verrattuna nuorempiin raskaana oleviin naisiin. Tutkijoiden mukaan naisten kielteisiin mielikuviin vaikuttaneet raskauden suunnittelemattomuus ja pienet lapset selittyisivät sillä, että näillä naisilla ei ollut tarpeeksi mahdollisuutta tai voimavaroja valmistautua tähän raskauteen ja tulevaan lapseen. Lisäksi raskaus

saattoi lisätä heidän stressiään ja syyllisyyden tunteita, jotka ilmenivät kielteisinä mielikuvina (Pajulo ym., 2006).

Flyktin ja ryhmän tutkimuksessa (2012) oltiin kiinnostuneita siitä eroavatko huumeita käyttävien äitien (N=51) raskaudenaikaiset mielikuvat itsestään äitinä, naisena, lapsesta, puolisoista isänä ja omasta äidistä vertailuryhmän äitien mielikuvista (ei-huumeita käyttävät) (N=50). Tutkimusmenetelmä oli IRMAG, johon naiset vastasivat raskausaikana ja lapsen ollessa 4 ja 12 kuukautta. Lisäksi vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta tutkittiin CARE-index analyysin avulla. Tulokset osoittivat, että huumeriippuvaisilla äideillä oli enemmän kielteisiä mielikuvia puolisoista isänä ja itsestä naisina kuin vertailuryhmän äideillä. Sen sijaan huumeriippuvaisten äitien mielikuvat itsestä äitinä, tulevasta lapsesta ja omasta äidistä, eivät eronneet vertailuryhmän mielikuvista. Toisin sanoen molemmissa ryhmissä tulevat äidit kuvittelivat lapsensa olevan esimerkiksi aktiivisia, hyväksyviä ja rauhallisia. Äitien huumeiden käyttö ja masennusoireet lisäsivät heidän riskiään tuottaa vääristyneitä ja kielteisiä mielikuvia (Flykt ym., 2012).

Flyktin ja ryhmän (2012) tutkijoita kiinnosti myös kysymys, muuttuivatko äitien raskaudenaikaiset mielikuvat lapsen syntymän jälkeen ja ennustivatko ne vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Huumeita käyttävillä äideillä ja vertailuryhmällä raskauden aikaisissa mielikuvissa lapsen isästä, itsestä äitinä ja omasta äidistä ei tapahtunut muutosta lapsen syntymän jälkeisiin mielikuviiin verrattuna. Mielikuvat itsestä naisena muuttuivat molemmissa ryhmissä myönteisemmäksi. Lapsen synnyttyä huumeriippuvaisten äitien mielikuvat lapsesta muuttuivat ensin myönteisemmiksi, jonka jälkeen ne alkoivat jälleen muuttua kielteisemmiksi. Tämä selittyy sillä, että lapsen synnyttyä huumeriippuvaisten äitien mielikuvat lapsesta ovat ihannoituja ja kielteiseen muutokseen vaikuttaa pettymys mielikuvien toteutumattomuudesta. Sen sijaan vertailuryhmän äitien mielikuvien lapsesta todettiin muuttuvan myönteisemmiksi ensimmäisen vuoden aikana. Huumeriippuvaisilla äidillä sekä kielteiset että ihannoidut mielikuvat itsestä äitinä ennustivat vuorovaikutusongelmia ja olivat riskitekijöitä heidän vanhemmuudelleen. Huumeriippuvaisten äitien ihannoitujen ja kielteisten mielikuvien muuttumiseen myönteisemmiksi vaikutti heidän terapeutiltaan saamansa tuki (Flykt ym., 2012).

1.5 Mielikuvien muutos ja odotukset vanhemmuudesta

Vanhemman raskaudenaikaiset mielikuvat lapsesta tiettyine luonteenpiirteineen ja ominaisuuksineen voivat olla erilaisia kuin todellinen lapsi ja poiketa siitä, mitä heidän elämässään tulee tapahtumaan lapsen syntymän jälkeen. Pääsääntöisesti vanhemmat suhtautuvat myönteisesti

raskauteen (Delmore-Ko ym., 2000; Harwood ym., 2007) ja heidän mielikuvansa vanhemmuudesta ovat myönteisiä raskausaikana sekä lapsen syntymän jälkeen (Larney ym., 1997).

Vanhemman mielikuvat ovat voimakkaimmillaan ja selkeimmillään silloin kun äiti alkaa tuntea sikiönsä liikkeitä (Stern, 1995). Seitsemännellä raskauskuukaudella vanhemmalla on selkeä mielikuva itsestään äitinä, joka on erillinen hänen mielikuvastaan lapsesta (Ammaniti ym., 1992). Mielikuvat heikkenevät lähestyttäessä synnytystä, minkä ajatellaan liittyvän siihen, että vanhempi valmistautuu kohtaamaan todellisen lapsensa mielikuvalapsensa sijasta (Ammaniti ym., 1992; Larney ym., 1997; Stern, 1995). Osa näistä mielikuvista säilyy lapsen syntymän jälkeenkin, mutta ne myös muuttuvat uusien merkityksellisten kokemusten kautta (ks. esim. Larney ym., 1997; Zeanah ym., 2000).

Äidin mielikuvat puolisoista ovat yleensä myönteisempiä raskausaikana ja kielteisempiä muutaman kuukauden sisällä lapsen syntymästä, jolloin äiti alkaa muodostaa suhdetta lapsensa kanssa (Stern, 1995). Naisten tyytymättömyys parisuhteeseensa kasvaa noin vuoden kuluttua vanhemmaksi tulon jälkeen, johon laskevasti vaikuttaa puolisoilta saatu tuki (Delmore-Ko ym., 2000; Harwood ym., 2007; Lawrence ym., 2007; Fearnley, Shapiro, Gottman & Carrère, 2000).

Tutkijoita on kiinnostanut myös ovatko miesten ja naisten mielikuvat erilaisia. Delmore-Ko ja muut (2000) tutkivat pariskuntien (N=73) odotuksia vanhemmuudestaan raskausaikana ja lapsen synnyttyä. Heitä kiinnosti, miten vanhemmuus vaikuttaa naisten ja miesten elämään. Pariskunnat osallistuivat haastatteluun raskausaikana ja vastasivat kaksi kertaa kyselylomakkeisiin lapsen syntymän jälkeen. Tulokset osoittivat, että naisten odotukset vanhemmuudesta liittyivät vauva-aikaan ja siihen, miten he selviytyisivät vanhempana pienen vauvan kanssa. Miesten odotus tulevasta vanhemmuudesta liittyi vanhempiin lapsiin ja he pohtivat mitä he voisivat opettaa lapselle ja miten he viettäisivät aikaa hänen kanssaan. Kaiken kaikkiaan vanhemmat suhtautuivat tulevaan vanhemmuuteensa myönteisesti, vaikka pohtivat myös mahdollisia vaikeuksia ja selviytymiskeinoja. Ne vanhemmat, jotka kokivat olevansa valmistautuneita tulevaan vanhemmuutensa kokivat selviytyvänsä siitä lapsen syntymän jälkeenkin. Näillä vanhemmilla oli myös vähemmän masennusoireita kuin niillä, jotka suhtautuivat tulevaan vanhemmuuteensa pelokkaasti tai ihannoidusti (Delmore-Ko ym., 2000).

Vanhemman mielikuvilla ja hänen tavallaan puhua raskausaikana lapsestaan on todettu olevan yhteys siihen millainen vanhempi hän tulee olemaan omalle lapselleen (Dayton ym., 2010; Pajulo ym., 2006; Stern, 1995). Tutkijoita on kiinnostanut myös, miten vanhemman kokemat vaikeat kokemukset ovat yhteydessä hänen mielikuviinsa. Esimerkiksi Dayton ja muut (2010) tutkivat oliko naisten (N=164) kokemalla parisuhdeväkivallalla vaikutusta heidän raskaudenaikaisiin mielikuviinsa ja vuorovaikutukseen lapsensa kanssa. Vertailuryhmän

muodostivat naiset, jotka eivät olleet kokeneet parisuhdeväkivaltaa. Naiset haastateltiin raskausaikana ja heiltä kysyttiin heidän kiintymyssuhdemielikuvistaan lapsestaan (WMCI). Tutkijat havainnoivat myös lapsen ja äidin välistä leikkiätilannetta. Tulokset osoittivat, että vanhempien raskaudenaikaiset (esim. kielteiset, vääristyneet, myönteiset) mielikuvat vaikuttivat heidän vuorovaikutukseensa (kontrolloiva, vihamielinen, myönteinen) 1-vuotiaiden lastensa kanssa. Esimerkiksi niillä äideillä, joilla oli vääristyneitä mielikuvia lapsestaan raskausaikana, esiintyi vihamielistä käyttäytymistä lastaan kohtaan. Kun taas myönteiset mielikuvat raskausaikana näyttäytyivät myönteisenä vuorovaikutussuhteena vanhemman ja lapsen välillä. Sen sijaan naisten väkivaltakokemuksilla ja heidän käyttäytymisellään lastensa kanssa ei todettu olevan suoraa yhteyttä toisiinsa (Dayton ym., 2010).

2. SIJAISVANHEMMUDESTA

2.1 Sijoituksen yleisyys

Yhä useampi lapsi asuu jossain muualla kuin biologisten vanhempiensa kanssa. Lasten sijoituksen taustalla ovat tavallisesti vaikeudet perheissä, kuten vanhempien päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat, väkivalta ja rikollisuus (Hiitola & Heinonen, 2009; Chipungu & Bent-Goodley, 2004; Kalland & Sinkkonen, 2001). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin (2012) mukaan Suomessa oli 1.4% (N=17 409) alle 18-vuotiasta lasta ja nuorta sijoitettuna kodin ulkopuolelle vuoden 2011 aikana. Sijoitettujen lasten määrä kasvoi noin 3% verrattaessa vuoteen 2010. Myös kiireellisesti sijoitettuja lapsia (N=3867) oli enemmän vuonna 2011 (kasvua 12.7%) verrattaessa vuoteen 2010. Pirkanmaan alueella vuoden 2011 aikana kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista (N=779) perhehoitoon oli sijoitettuna 452 (58%) ja laitoshuoltoon 224 (29%) lasta ja nuorta. Kun vastaavasti vuonna 2011 koko maassa (N=8964) kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista 49% oli perhehoidossa (N=4371) ja laitoshuollossa heistä oli sijoitettuna 28% (N=2541). Vertailun vuoksi mainittakoon, että lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 81 500 lasta ja nuorta vuonna 2011 (Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti, 2012) .

2.2 Sijaisvanhemmuus perhesijoituksessa

Sijaisvanhemmuuden taustalta löytyy usein erilaisia syitä (Chipungu & Bent-Goodley, 2004). Sijaisvanhemmaksi voidaan hakeutua esimerkiksi vanhempien toiveesta saada perheeseen lapsi tai lapsia (Kalland & Sinkkonen, 2001). Sijaisvanhemman omat lapsuuden kokemukset voivat olla myös sijaisvanhemmuuden taustatekijänä. Esimerkiksi sijaisvanhempien lapsuuden perheissä tai suvuissa on saattanut olla sijaislapsia. Kallandin ja Sinkkosen (2013) tutkimuksen mukaan monen sijaisvanhemman lapsuudesta löytyi hieman yllättäen omakohtaisia trauma- ja menetykokemuksia. Tällaisia olivat esimerkiksi sijaisvanhemman omakohtaiset kokemukset vanhemman runsaasta alkoholinkäytöstä, fyysisistä kuritusrangaistuksista ja sisaruksen menettämisestä. Heidän mukaansa joillakin sijaisvanhemmilla voi olla kokemuksistaan ja taustastaan johtuen tarve hoitaa myös sijaisvanhemmuudellaan itseään ja omia lapsuuden hankalia kokemuksiaan (Kalland & Sinkkonen, 2013). Muita syitä sijaisvanhemmuuden taustalla voivat olla mm. sijaisvanhemman halu vaikuttaa asioihin, tarve sosiaaliseen vastuunkantamiseen ja joskus myös taloudellisen toimeentulon saaminen (Chipungu & Bent-Goodley, 2004). Näiden edellä mainittujen sijaisvanhemmuuden taustasyiden ja motiivien tarkastelu on tärkeää, koska ne vaikuttavat mm. sijaisvanhemman halukkuuteen sitoutua sijaislapsensa (Bates & Dozier, 2002).

Sijaisvanhemmuus tarkoittaa erityislaatuista tapaa tulla vanhemmaksi. Sijaisvanhempi saa huolehdittavakseen lapsen, joka ei ole biologisesti hänen, mutta sijaisvanhempi voi ”psykkisesti adoptoida” lapsen (Bernard & Dozier, 2011). Tämä tarkoittaa, että sijaisvanhempi käyttäytyy ja emotionaalisesti sitoutuu lapseen samoin kuin biologiseen lapseensa (Bernard & Dozier, 2011). Raskausaika valmistaa ja sitouttaa tulevia vanhempia vanhemmuuteen (Larney ym., 1997; Stern, 1995) ja näillä raskauden aikaisilla fyysisillä muutoksilla on tärkeä psyykinen tilansa. Sen sijaan sijais- ja adoptiovanhemman vanhemmaksi tulon ei luontaisesti kuulu samankaltaista siirtymäaikaa, joka valmistaisi heitä vanhemmuuteen (Daniluk & Hurtig-Mitchell, 2003). Pariskunnan muuttuminen sijais- ja adoptiovanhemmaksi ilman raskausajan tuomaa aikataulua asettaa heille omat haasteensa ja sijoitus voi herättää hämmentäviä mielikuvia ja tunteita sijaisperheessä (Chipungu & Bent-Goodley, 2004; Daniluk & Hurtig-Mitchell, 2003). Sijaisvanhemmat tulevat vanhemmiksi joskus nopealla aikataululla (Chipungu & Bent-Goodley, 2004; Daniluk & Hurtig-Mitchell, 2003) ja vähäisillä tiedoilla esimerkiksi lapsen varhaisvaiheista ja sairaushistoriasta (Stacks & Partridge 2011). Sijaisvanhemmille asetetaan monenlaisia vaatimuksia. Heidän oletetaan osaavan toimia eri viranomaistahojen kanssa, luovan luottamussuhteen lapseen ja ymmärtävän biologisten vanhempien ja muiden lapsen läheisten tunnereaktioita (Chipungu &

Bent-Goodley, 2004). Sijaisvanhemman täytyy myös hyväksyä se, että hän voi joutua luopumaan lapsesta ja lapsi saattaa palata kasvuympäristöön, joka ei ole hänelle paras mahdollinen (Bates & Dozier, 2002; Kalland & Sinkkonen, 2013). Tästä johtuen sijaisvanhemmat saattavat varoa kiintymistä lapseen ja pelätä jo mahdollista tulevaa eroa lapsesta (Kalland & Sinkkonen, 2013). Lisäksi sijaisvanhemmat, eivät välttämättä ole valmistautuneet vastaanottamaan traumatisoitunutta, vaativahoitoista, vaikeista olosuhteista tullutta lasta (Bates & Dozier, 2002; Chipungu & Bent-Goodley, 2004; Stacks & Partridge, 2011). Toisaalta sijaisvanhemmilla on usein tietoa sijoitetuista lapsista mm. koulutusten ja aiempien kokemustensa kautta (Chipungu & Bent-Goodley, 2004). Nämä saattavat auttaa heitä ymmärtämään lasta ja hänen käyttäytymistään, mutta myös vaikuttaa heidän suhtautumisessaan lapseen. Esimerkiksi Stacksin ja Partridgen (2011) mukaan sijaisvanhemmat kokivat, että sijaisperheisiin sijoitetuilla lapsilla oli vaikeampi temperamentti ja heikommat arkielämän taidot.

Sijoitettu lapsi on erityislaatuinen jo siitä syystä, että hän ei asu syntymäperheensä kanssa (Steele, Hodges, Kaniuk, Hillman & Henderson, 2003). Lapsi on jo kokenut ainakin yhden ihmissuhteen katkeamisen joutuessaan eroon biologisesta perheestään. Kallandin ja Sinkkosin (2001) mukaan sijoitetuilla lapsilla on usein kokemuksia monista päättyneistä ihmissuhteista ja sijoituksista. Tästä huolimatta lapsen sijoitus sekä hänen siirtymisensä vieraaseen ympäristöön ja uuteen (sijais)perheeseen voi tulla lapselle yllätyksenä ja aiheuttaa hänelle psyykkistä oireilua (Kalland & Sinkkonen, 2013; Stovall-McClough & Dozier 2004). Sijoitettu lapsi on usein kokenut heikkoa varhaisvaiheen hoivaa, jossa hänen tarpeisiinsa ei ole reagoitu ja vastattu (Bates & Dozier, 2002; Stovall-McClough & Dozier 2004). Lisäksi lapsi on voinut toistuvasti joutua pettymään aikuisiin, minkä vuoksi hän ei luota heihin. Sijoitetulla lapsella on jo olemassa kiintymyssuhdemielikuvia sekä syntymäperheestään että myös odotuksia tulevasta vuorovaikutussuhteesta sijaisvanhemman kanssa (Steele ym., 2003). Lapsen mielikuvilla itsestään ja tavalla havainnoida ympäristöään on merkitystä hänen minäkuvansa kehityksessä (Ackerman & Dozier, 2005). Lisäksi lapsen aiemmat (hoiva)kokemukset vaikuttavat siihen, miten lapsi tulkitsee ja reagoi häntä hoitavien aikuisten käyttäytymistä ja osoittamia tunteita häntä kohtaan (Beijersbergen, Femmie, Bakermans-Kranenburg & van IJzendoorn, 2012; Stovall-McClough & Dozier, 2004). Lapsella voi olla erilaisia ja ristiriitaisia mielikuvia sekä kokemuksia samasta aikuisesta. Toisin sanoen sama aikuinen voi olla eri tilanteissa lapselle joko hoivaaja tai pahoinpitelijä (Steele ym., 2003). Näistä syistä johtuen lapsen on usein vaikea vastaanottaa sijaisvanhemmiltaan läheisyyttä ja hoivaa, jolloin lapsi käyttäytyy torjuvasti sijaisvanhempia kohtaan (Gauthier, Fortin & Jeliu, 2004; Zeanah, Smyke, Koga & Carlson, 2005).

2.3 Sijaisvanhemman mielikuvat ja perhesijoitukseen vaikuttavat tekijät

Tutkijoita on kiinnostanut, mitkä sijaisvanhempaan ja -lapseen liittyvät tekijät sekä mitkä muut tekijät vaikuttavat sijoituksen onnistumiseen ja sijoitetun lapsen kognitiiviseen, psyykkiseen ja emotionaaliseen kehitykseen ja vointiin. Tätä on tutkittu mm. analysoimalla sijaisvanhempien sensitiivisyyttä (ks. esim. Stacks & Partridge, 2011; Lewis ym., 2007) ja emotionaalista sitoutumista sijaislapsen (Ackerman & Dozier, 2005; Bernard & Dozier, 2011) ja niiden vaikutusta sijoitetun lapsen kehitykseen. Vastaavanlaisia tutkimuksia on tehty myös adoptiolasten kohdalla (ks. esim. Lewis, Dozier, Ackerman & Sepulveda-Kozakowski, 2007; Zeanah ym., 2005). Sijaisvanhemman oma kiintymyssuhde ja kyky sensitiivisyyteen ovat tärkeitä, koska lapsi omaksuu vanhemmaltaan hänen kiintymyssuhdemallinsa mukaiset emotionaaliset, sosiaaliset ja kognitiiviset tavat reagoida ja selviytyä erilaisista tilanteista (Fonagy, 2001; Stern, 1995). Turvallisesti kiintyneet vanhemmat pystyvät erottelemaan omat ja lapsensa tunnetilat toisistaan ja ovat kykeneviä myös eläytymään niihin (Fonagy, 2001; Hautamäki, 2002; Whipple, Bernier & Mageau, 2011). He ovat sensitiivisiä ja virittyneitä reagoimaan lapsen tarpeisiin ja viesteihin. Tutkimusten mukaan myös sensitiiviset sijaisvanhemmat auttavat ja tukevat lasta tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteitaan (Ackerman & Dozier, 2005; Dozier, Stovall, Albus & Bates, 2001; Dozier & Lindhiem, 2006). Tällöin sijoitettu lapsi voi oppia sijaisvanhemmiltaan turvallisen kiintymyssuhdemallin mukaisia tapoja toimia (Ackerman & Dozier, 2005; Dozier, Stovall, Albus & Bates, 2001) ja lapsen on mahdollista kyetä muodostamaan sijaisvanhempaan turvallinen kiintymyssuhde (Bernard & Dozier, 2011; Dozier & Lindhiem, 2006). Tämä on tärkeää, koska sijoitetulla lapsella on kasvanut riski verrattuna biologisessa perheessä kasvaneisiin lapsiin, että heidän kiintymyssuhdekäyttäytymisensä on jäsentymätöntä (Bernier, Ackerman & Stovall-McClough, 2004). Gauthierin, Fortinin ja Jeliun (2004) kliinisessä työssä tekemien havaintojen mukaan sijoitettu lapsi voi kokea sijaisvanhemmat ”psykologisiksi vanhemmikseen”, koska hän on oppinut tukeutumaan ja luottamaan heihin. Heidän mukaansa sijoitetulle lapselle on tärkeää, että biologinen vanhempi antaa hänelle ”luvan” emotionaalisen suhteen muodostamiseen sijaisvanhemiinsa, jolloin lapsella on myös biologisten vanhempiensa antama lupa asettua sijaisperheeseen (Gauthier ym., 2004).

Sijaisvanhemman oma kiintymyssuhde vaikuttaa yhtenä tekijänä lapsen sijoituksen onnistumiseen (Bates & Dozier, 2002; Bernard & Dozier, 2011). Muita vaikuttavia tekijöitä ovat mm. sijoituspaikan pysyvyys, lapsen sijoitusikä sekä biologisten vanhempien sopeutuminen lapsen sijoitukseen (Bates & Dozier, 2002; Bernard & Dozier, 2011; Gauthier ym., 2004).

Kallandin ja Sinkkosen (2001; 2013) mukaan sijoituksen onnistumiseen vaikuttavat myös sijaisperheen omat voimavarat (esim. sijaisvanhempien parisuhde ja hyvä terveys) sekä sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välisen yhteistyön sujuminen. Näiden lisäksi sijaisvanhemmat kokevat tärkeiksi perheenjäseniltään ja sukulaisiltaan saamansa tuen, ja arvostuksen sijaisvanhemmuudelleen ja tekemälleen työlle (Bates & Dozier, 2002; Kalland & Sinkkonen, 2001; 2013). Kaikki edellä mainitut tekijät ennustavat paitsi sijoituksen onnistumista myös sijaisvanhemman ja sijaislapsen kykyä sitoutua emotionaalisesti toisiinsa (Bates & Dozier, 2002; Bernard & Dozier, 2011; Gauthier ym., 2004). Sijaisvanhemman sitoutuminen sijaislapseseen on tärkeää, koska se tukee ja auttaa sijaisvanhempia selviytymään ja jaksamaan vaativissakin tilanteissa sijaislapsensa kanssa (Bernard & Dozier, 2011; Kalland & Sinkkonen, 2013).

Tutkimukset osoittavat, että mitä nuorempi lapsi on sijoituksen tapahtuessa sitä nopeammin sijoitetun lapsen kiintymyssuhdekäyttäytyminen alkaa kohdistua sijaisvanhempaan (Ackerman & Dozier, 2005; Bates & Dozier, 2002; Dance, Rushton & Quinton, 2002). Lisäksi pienempänä sijoitetuilla lapsilla on usein vanhempana sijoitettuja lapsia vähemmän torjuvaa käyttäytymistä sijaisvanhempaa kohtaan ja he sopeutuvat paremmin sijaisperheeseen (Ackerman & Dozier, 2005; Bates & Dozier, 2002; Dance ym., 2002). Sijaisvanhemmissa pieni sijoitettu lapsi aiheuttaa usein hoivaamisen tarpeen, mikä taas vahvistaa heidän kykyään sitoutua emotionaalisesti sijaislapseseen (Ackerman & Dozier, 2005; Bates & Dozier, 2002). Sijoitetun lapsen iän vaikutusta ja kiintymyssuhdekäyttäytymisen kohdistumista sijaisvanhempaa kohtaan on tutkittu esimerkiksi Stovallin ja Dozierin, (2000) sekä Stovall-McCloughin ja Dozierin (2004) tutkimuksissa. Heidän mukaansa alle 1-vuotiaina sijoitetut lapset (sijoitusikä 6-12kk) osoittivat sijaisvanhempia kohtaan jo kaksi kuukautta sijoituksesta turvallisen käyttäytymisen piirteitä esimerkiksi hakeutumalla lohdutettaviksi. Kun vastaavasti 12-20 kuukauden ikäisinä sijoitetuilla näitä piirteitä ei esiintynyt yhtä nopeasti. Tätä tutkittiin sijaisvanhempien kiintymyssuhdepäiväkirjamerkintöjä vertailemalla (Stovall & Dozier, 2000; Stovall-McClough & Dozier 2004). Kallandin ja Sinkkosen (2013) mukaan vanhempana sijoitettujen lasten (sijoitusikä ka. 33kk) sijoitus saattoi jopa päättyä jos sijaisvanhemmat saivat biologisen lapsen tai kokivat ongelmia sijoitetun lapsen kanssa. Myös Dance ja muut (2002) tutkivat vanhempana sijoitettujen lasten (sijoitusikä 5-11 -vuotta) sopeutumista sijaisperheeseen. Heidän tutkimukseensa haastateltiin lasten sijaisvanhempia ja sosiaalityöntekijöitä. Tulokset osoittivat, että lasten iällä tai aiemmin kokemalla fyysisellä kaltoin kohtelulla (väkivalta, seksuaalinen hyväksikäyttö) ei ollut yhteyttä sijaisvanhempien sitoutumisessa sijaislapseseen ja sijoituksen onnistumiseen. Sen sijaan lasten oli vaikeampi sopeutua sijaisperheeseen, jos he olivat kokeneet emotionaalista kaltoin kohtelua syntymäperheissään. Näillä lapsilla oli sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden mukaan enemmän epäaitoa tunneilmaisua ja

yliaktiivista käyttäytymistä, jonka vuoksi sijaisvanhempien oli vaikeampi sekä ymmärtää että tulkita heitä oikein (Dance ym., 2002).

Tutkijoita on myös kiinnostanut mitkä muut tekijät lapsen ja sijoitusiän ohella vaikuttavat sijaisvanhemman sitoutumisessa sijaislapseseen. Esimerkiksi Bates ja Dozier (2002) tutkivat vaikuttivatko sijaisvanhemman sitoutumisessa sijaislapseseen vanhemman oma kiintymyssuhde (AAI) tai sijaisvanhemman odotus hänen mahdollisuudestaan vaikuttaa sijoitetun lapsen myöhempään kehitykseen (Bates & Dozier, 2002). Heidän tuloksensa osoittivat, että lapsen sijoitusikä (sijoitus alle 1-vuotiaana) oli yhteydessä sijaisvanhempien sitoutumisessa sijaislapseseen. Nuorempina sijoitettujen lasten sijaisvanhemmat kokivat myös voivansa vaikuttaa lapsen myöhempään kehitykseen. Lisäksi hieman yllättäen turvallisesti kiintyneillä sijaisvanhemmilla esiintyi välttelevää kiintymystyyliä ja kielteisiä mielikuvia yli 1-vuotiaina sijoitettuja lapsia kohtaan. Tutkijoiden mukaan sijaisvanhempien kielteiset mielikuvat lapsista saattoivat toimia heidän emotionaalisenä suojanaan lapsen menettämiseen liittyen. Vanhempana sijoitetuilla lapsilla oli myös nuorempina sijoitettuja lapsia enemmän torjuvaa käyttäytymistä sijaisvanhempaa kohtaan, mikä saattoi myös vaikuttaa sijaisvanhemman sitoutumisessa lapseen (Bates & Dozier, 2002).

Bernard ja Dozier (2011) tutkivat oliko sijaisvanhemman sijoitetulle lapselleen osoittama myönteinen tunneilmaisu yhteydessä sijaisvanhemman sitoutumisessa sijaislapseseen. He tutkivat sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen välistä vuorovaikutustilannetta ja analysoivat sitä, miten sijaisvanhemmat (N=70) osoittivat tunneilmaisuna iloa sijaislapselle leikkitilanteessa. Tulokset osoittivat, että sijaisvanhemman sitoutuneisuus sijaislapseseen oli yhteydessä sijaisvanhemman lapselle osoittaman ilon kanssa. Toisin sanoen sijaislapsensa emotionaalisesti sitoutuneet sijaisvanhemmat näyttivät leikissä lapsilleen enemmän iloa. Kun taas ne sijaisvanhemmat, jotka kokivat olevansa vähemmän sitoutuneita sijaislapsiinsa osoittivat vähemmän iloa lapsille leikin aikana. Sijaisvanhemman sitoutumisessa sijaislapseseen vaikutti lapsen sijoitusaika sijaisvanhemman luona. Kun taas sijaisvanhemman sitoutumiseen eivät vaikuttaneet sijaisvanhemman ikä, lapsen ikä tai se kauanko sijaisvanhempä oli toiminut sijaisvanhempana. (Bernard & Dozier, 2011).

Kalland ja Sinkkonen (2013) olivat sijoituksen onnistumiseen vaikuttavien tekijöiden lisäksi kiinnostuneita siitä, miten sijaisvanhempien omat kiintymyssuhdemielikuvat vaikuttivat sijoitetun lapsen käyttäytymiseen. Aineisto koostui 18 sijaisperheen äidistä ja isästä ja 21 vanhemman päihdeongelmien vuoksi sijoitetusta lapsesta. Sijaisvanhempien mielikuvia tutkittiin kiintymyssuhdemielikuvahaastattelulla (AAI) sekä havainnoitiin sijaisvanhempien ja sijoitettujen lasten välistä vuorovaikutus,- (CARE -index) ja vierastilannetta (the Strange Situation Procedure). Sijaisvanhemmista suurin osa oli itse turvallisesti kiintyneitä sekä sensitiivisiä vuorovaikutuksessaan sijaislapsensa kanssa. Turvallisesti kiintyneistä sijaisvanhemmista huolimatta

noin vuoden kuluttua sijoituksesta sijoitetuilla lapsilla esiintyi eniten välttelevää kiintymyssuhdekäyttäytymistä sijaisvanhempaa kohtaan. Toisaalta kenelläkään sijaislapsella ei todettu jäsentymätöntä kiintymyssuhdekäyttäytymistä (Kalland & Sinkkonen, 2013).

Toistuvat sijoituspaikan ja perhetilanteiden muutokset ovat lapselle kehityksellisiä riskitekijöitä (Dance ym., 2002; Gauthier ym., 2004; Lewis ym., 2007). Lewisin ja muiden mukaan (2007) yksikin pysyvä ihmissuhde lapsen elämässä voi kuitenkin vaimentaa hänen aiemmin kokemiaan kielteisiä hoivakokemuksia ja vaikuttaa myönteisesti lapsen kehitykseen. Toisaalta useilla lyhyillä sijoituksilla, joissa lapsi joutuu toistuvasti kokemaan eron hoitajastaan voi olla myös kielteisiä vaikutuksia lapsen emotionaaliseen kehitykseen ja kykyyn solmia uusia ihmissuhteita (Kalland & Sinkkonen, 2013). Lisäksi vaihtuvissa sijoituspaikoissa olleet lapset ovat todennäköisemmin kokeneet kaltoin kohtelua kuin samassa sijoituspaikassa olleet lapset (Lewis ym., 2007). Lapsilla, jotka ovat olleet monissa sijoituspaikoissa on usein erilaisia käyttäytymisen ongelmia, jotka osaltaan johtuvat toistuvasti katkeavista ihmissuhteista (Dance ym., 2002). Kun lapsen käyttäytymisongelmat taas kasvattavat sijoituspaikan vaihtuvuuden riskiä (Fisher, Stoolmiller, Mannering, Takahashi & Chamberlain, 2011). Kallandin ja Sinkkosen (2001) tutkimuksen mukaan sijaislasten (N=234) aiemmin kokeman pahoinpitelyn tai terveysongelmien ja sijoituspaikan vaihtuvuuden välillä ei todettu yhteyttä. Tutkimuksessa seurattiin sijoitettujen lasten sijaisperhesijoituksia (N=180) viiden vuoden ajan. Seurannassa käytettiin kyselylomakkeita. Sijoituspaikan vaihtumisen mahdollisuutta kasvattivat sijaisperheeseen syntynyt biologinen lapsi ja se, minkä ikäinen sijaislapsi oli tullessaan perheeseen. Heidän mukaansa tämä johtui siitä, että vanhempi lapsi oli yleensä ennen sijoitustaan asunut nuorempia lapsia kauemmin vaikeissa ja traumatisoivissa kotiolosuhteissa (Kalland & Sinkkonen, 2001). Lewis ja muut (2007) olivat kiinnostuneita siitä vaikuttiko sijoituspaikkojen suuri vaihtuvuus 5-6 -vuotiaiden adoptoitujen lasten taitoihin (lyhytkestoinen muisti, verbaaliset taidot) ja heidän käyttäytymiseensä vertailuryhmään (ei sijoitettuihin tai adoptoituihin lapsiin) verrattuna. Tutkittavat (N=102) muodostuivat kolmesta eri ryhmästä. Tutkittavista lapsista osa oli ollut sijoitettuna samassa paikassa ennen adoptiota, toisen ryhmän sijoituspaikat olivat vaihtuneet ennen adoptiota. Vertailuryhmän lapset eivät olleet koskaan olleet adoptoituja tai sijoitettuna. Tulokset osoittivat, että lapset jotka olivat olleet useissa sijoituspaikoissa pärjäsivät suoritustehtävissä sekä samassa sijoituspaikassa olleita lapsia että vertailuryhmän lapsia heikommin. Lisäksi vaihtuvissa sijoituspaikoissa olleilla lapsilla oli enemmän torjuvaa käyttäytymistä ensisijaista hoitajaansa kohtaan kuin samassa sijoituspaikassa olleilla lapsilla (Lewis ym., 2007).

Sijaisvanhempien mielikuvien kehittymisestä tulevaa sijaislastaan kohtaan ei tietääkseni ole tutkittu aiemmin, kuten ei myöskään taustatekijöiden yhteyttä sijaisvanhempien mielikuviin ennen lapsen saapumista sijaisperheeseen.

3. ADOPTIOVANHEMMUUS

3.1 Adoptiovanhemman odotus vanhemmuudesta

Adoptiovanhemmuuden taustalla on usein lapsettomuutta ja pitkään kestänyt odotusjakso. Adoptiovanhemmaksi tuloon sisältyy erilaisia vaiheita alkaen päätöksestä adoptoida lapsi, jatkuen adoptioprosessiin, lapsen odottamiseen ja lopulta toteutuneeseen adoptiovanhemmuuteen (Daniluk & Hurtig-Mitchell, 2003). Adoptiovanhemmalla saattaa olla myös kielteisiä ja ristiriitaisia tunteita esimerkiksi sen vuoksi, että hän ei ole saanut biologista lasta (Daniluk & Hurtig-Mitchell, 2003; Levy-Shiff ym., 1991). Monelle adoptiosta tulee vaihtoehto vasta kun biologinen raskaus ei syystä tai toisesta toteudu (Daniluk & Hurtig-Mitchell, 2003; Goldberg, Smith & Kashy, 2010). Biologiin vanhempiin verrattuna adoptiovanhemmat ovat usein iäkkäämpiä (Vorra ym., 2006), he ovat olleet pidempään parisuhteessa keskenään (Levy-Shiff ym., 1991) ja suunnitelleet vanhemmaksi tuloaan kauemmin (Daniluk & Hurtig-Mitchell, 2003; Goldberg ym., 2010). Goldberg ryhmineen (2010) tutki adoptiovanhempien parisuhdetta adoptioprosessin aikana sekä uudelleen kun adoptiosta oli kulunut vuosi. Heidän tutkimukseensa osallistui adoptioperheitä, joissa molemmat vanhemmat olivat samaa sukupuolta (N=74) ja perheitä, joissa vanhemmat olivat eri sukupuolta (N=51). Adoptiovanhemmat kokivat adoption vaikuttavan parisuhteensa laatuun kielteisesti ensimmäisen vuoden aikana. Tähän kokemukseen eivät vaikuttaneet vanhempien seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli. Vastaavanlaisia tuloksia on todettu biologisten vanhempien tutkimuksissa (ks. esim. Behringer ym., 2011).

Adoptiovanhempien mielikuvia ennen adoptiolapsen tuloa perheeseen on tutkittu yhdessä tutkimuksessa (ks. Levy-Shiff ym., 1991). Sen sijaan adoptiovanhempien kiintymyssuhdemielikuvia adoptiolapsesta kun lapsi on jo tullut perheeseen on tutkittu esimerkiksi Beijersbergin ja ryhmän (2012) sekä Steelen ja ryhmän (2003) tutkimuksissa. Levy-Shiff ja muut (1991) olivat kiinnostuneita adoptiovanhempien mielikuvista ja heidän valmistautumisestaan adoptiovanhemmuuteensa. He tutkivat adoptiovanhempien (N=52) mielikuvia ja vertasivat niitä biologisten vanhempien (N= 52) mielikuviin. Tulevat vanhemmat haastateltiin raskausaikana tai

ennen lapsen saapumista perheeseen (n. 2-4kk). Haastattelut toistettiin neljä kuukautta lapsen tulon jälkeen. Adoptiovanhempien ja biologisten vanhempien mielikuvat ja odotukset tulevasta vanhemmuudesta olivat erilaisia. Adoptiovanhemmilla oli vanhemmuudestaan enemmän idealisoituja mielikuvia ja he odottivat sillä olevan paljon myönteisiä vaikutuksia heidän elämäänsä. Heidän myönteisten odotustensa määrään vaikutti, kauanko he olivat odottaneet lastaan. Lisäksi adoptiovanhemmat kokivat saaneensa enemmän tukea läheisiltään kuin mitä he olivat osanneet odottaa (Levy-Shiff ym., 1991).

Samankaltainen tulos esiintyi myös Danilukin ja Hurtig-Mitchellin (2003) tutkimuksessa, jossa tutkittiin lapsettomien pariskuntien kokemuksia adoptiovanhemmuudesta. Kummankin tutkimuksen tulokset osoittivat myös sen, että adoptiovanhempien odotukset vastasivat heidän kokemuksiaan vanhemmuudesta (Daniluk & Hurtig-Mitchell, 2003; Levy-Shiff ym., 1991). Danilukin ja Hurtig-Mitchellin (2003) mukaan tutkittavien adoptiovanhemmuus alkoi heidän päätöksestään adoptoida lapsi. Adoptiovanhemmilla oli odotusaikana sekä kielteisiä että myönteisiä tunteita ja odotuksia omista kyvyistään vanhempana sekä tulevasta lapsesta, joka ei olisi biologisesti heidän. Adoptiovanhemmat pohtivat myös biologisen vanhemman syitä antaa lapsensa adoptoitavaksi, lapsen taustaa sekä syntymävanhemman ja lapsen halua olla myöhemmin yhteydessä toisiinsa (Daniluk & Hurtig-Mitchell, 2003).

3.2 Adoptiovanhemmuus ja adoptioon vaikuttavat tekijät

Adoptio- ja sijaislapsella on usein taustallaan kokemuksia huonosta ja puutteellisesta varhaisvaiheen hoivasta (Beijersbergen ym., 2012; Zeanah & Smyke, 2008). Samoin kuin sijaislapsi, myös adoptiolapsi on kokenut ainakin yhden ihmissuhteen katkeamisen ja menetyksen kun biologiset vanhemmat ovat päätyneet antamaan hänet adoptoitavaksi (Kalland & Sinkkonen, 2013; Palacios & Brodzinsky, 2010). Adotiotutkimuksessa eräs tärkeä kysymys onkin, voiko adoptoidun lapsen kiintymyssuhteen laatu muuttua uusien merkityksellisten kokemusten ja ympäristön myönteisen vaihdoksen kautta (Zeanah & Smyke, 2008) kun tiedetään, että lapsen kiintymyssuhteen laatuun vaikuttavat hänen kokemuksensa ensisijaisen hoitajansa kanssa (Ainsworth, ym., 1978; Fonagy, 1991). Näiden ohella tutkijoita on myös kiinnostanut miten hyvät olosuhteet voivat korvata aiemmin syntyneitä vaurioita ja mitkä taustatekijöistä vaikuttavat adoptoitujen lasten kehitykseen ja kykyihin (Palacios & Brodzinsky, 2010; Rutter & O'Connor,

2004). Esimerkiksi Romanian lastenkodeissa kasvaneilla lapsilla havaittiin heidän kiintymyssuhdekäyttäytymisensä olevan vähäistä tai jopa puuttuvan ensisijaisia hoitajia kohtaan. Ennen adoptiotaan nämä lastenkotilapset olivat eläneet karuissa ympäristöissä ja äärimmäisen deprivoiduissa ja stressaavissa olosuhteissa. Lisäksi monet heistä olivat fyysisesti heikossa kunnossa. Lastenkotilasten näytti olevan vaikeaa muodostaa myönteistä ihmissuhdetta ja vastaanottaa sensitiivistä hoivaa ja heillä todettiin vakavia kiintymyssuhdehäiriöitä (Rutter & O'Connor, 2004; Zeanah ym., 2005; Zeanah & Smyke, 2008).

Tutkijoiden mukaan lapsen kiintymyssuhteen muuttuminen turvallisemmaksi on ajan kuluessa mahdollista, mikäli ympäristö vaihtuu lapsen kannalta sensitiivisemmäksi ja hoivaavammaksi (Rutter & O'Connor, 2004; Vorria ym., 2006; Zeanah & Smyke, 2008). Tällöin lapsi saa hoitajaltaan toisenlaisen kokemuksen hoivasta ja voi muodostaa uudenlaisen sisäisen mallin vuorovaikutuksesta (Rutter & O'Connor, 2004). Tähän ovat päätyneet myös Beijersberg ja muut (2012), joiden mukaan adoptoitujen pienten lasten (N=125) turvaton kiintymyssuhdekäyttäytyminen kehittyi nuoruusikään mennessä laadultaan turvalliseksi adoptioäidin sensitiivisyyden avulla. He olivat kiinnostuneita vuosia kestäneessä seurannassa adoptiolapsen kiintymyssuhteen laadun kehityksestä, sen pysyvyydestä ja adoptiovanhemman sensitiivisyyden vaikutuksista siihen. He havainnoivat adoptiolasten ja heidän vanhempiansa välisiä vuorovaikutustilanteita ja nuoruusiässä tutkittaville tehtiin kiintymyssuhdemielikuvahaastattelu (AAI). Tulokset osoittivat, että äidin sensitiivisyys lapselle lapsuus- ja nuoruusiässä ennusti lapsen turvallisen kiintymyssuhteen kehittymistä ja pysyvyyttä (Beijersbergen ym., 2012).

Tutkijat ovat halunneet selvittää myös adoptoitujen lasten sosioemotionaalista ja kognitiivista kehitystä ja mitkä kaikki tekijät vaikuttavat onnistuneeseen adoptioon. Stamsin, Jufferin ja van IJzendoornin (2002) tulosten mukaan adoptioäidin sensitiivisyys ja turvallinen kiintymyssuhde vaikuttivat myönteisesti adoptoitujen lasten (N=146) sosioemotionaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Siihen eivät sen sijaan vaikuttaneet lapsen sukupuoli tai temperamentti. Tutkijat havainnoivat adoptoitujen lasten ja heidän adoptioäitiensä vuorovaikutusta kuuden kuukauden iästä seitsemään vuoteen asti. Heidän mukaansa lapsen vaikea temperamentti ja jäsentymätön kiintymyssuhdekäyttäytyminen yhdessä ennustivat lapsen heikompa kognitiivista kehitystä (Stams ym., 2002; van IJzendoorn, Juffer & Poelhuis, 2005). Vorrian ja muiden (2006) tutkimuksessa tutkittiin lastenkodista adoptoitujen 4-vuotiaiden lasten (N=61) emotionaalista ja kognitiivista kehitystä. Adoptoidut lapset olivat kasvaneet kaksi ensimmäistä elinvuottaan laitolosuhteissa. Vertailuryhmänä olivat biologisten vanhempiansa kanssa asuvat 4-vuotiaat lapset (N=39). Tulokset osoittivat, että adoptoitujen lasten kognitiivinen suoriutumiskyky (esim. muisti ja havainnointi) oli huonompi kuin biologisten vanhempien kanssa kasvaneilla lapsilla. Lisäksi

adoptiolapset tunnistivat tunteita vertailuryhmää heikommin. Sen sijaan adoptoiduilla lapsilla ei todettu vertailuryhmää enempää käyttäytymisen ongelmia. He myös kiintyivät adoptiovanhempiansa, vaikka heidän kiintymyssuhteensa oli turvattomampaa vertailuryhmään verrattuna. Tutkijoiden mukaan tämä selittyi sillä, että laitoksissa kasvaneilla lapsilla on yleensä käytettävissään vähemmän turvallisen kiintymyssuhteen malleja kuin syntymäperheensä kanssa asuvilla lapsilla (Vorra ym., 2006).

4. ”TAMPEREEN MALLI”

Kiireellisesti sijoitetun lapsen ensimmäinen sijoituspaikka voi olla laitoshuollossa, jonka jälkeen lastensuojelun sosiaalityöntekijä alkaa kartoittaa hänelle muita sijoitusvaihtoehtoja. Haasteena tässä työtavassa on, että lapsi joutuu kokemaan useita siirtymiä paikasta toiseen. Lisäksi lapsi kohtaa laitoksessa sekä työntekijöiden työvuoroista johtuvan jatkuvan vaihtuvuuden että muiden laitoksessa asuvien lasten siirtymät laitokseen ja laitoksesta pois. Lapsi joutuu myös samanaikaisesti jakamaan arjessaan muiden sijoitettujen lasten tunnereaktiot ja traumaattiset kokemukset. Tämä tutkimus alkoi ennen lastensuojelulain muutosta (1.1.2012). Muutetun lain, Lastensuojelulaki 2011/316, 50§ mukaan ”laitoshuoltoa järjestetään, jos sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla”.

Tampereen kaupungin sosiaalitoimi päätti sijaishuollossa kokeilla vuonna 2005 uutta lastensuojelullista toimintatapaa eli ”Tampereen mallia”. Tämä tarkoitti, että kaikki tamperelaiset ja sen sopimusseutukuntiin kuuluvat alle 3-vuotiaat lapset sijoitettiin suoraan päivystäviin sijaisperheisiin. Työtapa oli tuolloin ainutlaatuinen koko Suomessa. Sen tavoitteena oli vähentää lapsen sijoituspaikkoihin liittyviä useita siirtymiä ja mahdollistaa lapselle heti perhesijoitus. Tätä ennen myös Tampereella pienet lapset sijoitettiin ensin laitokseen, jonka jälkeen heille alettiin etsiä sijaisperheitä. Tällöin lapsi saattoi kuitenkin joutua viettämään laitoksessa pitkiäkin aikoja esimerkiksi käytännön järjestelyiden vuoksi.

Tampereen mallissa sijaisperheet ovat niin sanottuja päivystäviä sijaisperheitä, jotka ovat valmistautuneet vastaanottamaan lapsen nopealla aikataululla. Päivystysperheinä toimivissa sijaisperheissä lapsen sijoitus on tarkoitettu lyhytkestoiseksi ja jos lapsen sijoitus jatkuu, hänelle haetaan uusi sijoituspaikka, esimerkiksi pitkäaikainen sijaisperhe. Myös päivystävästä sijaisperheestä voi tulla lapselle pitkäaikainen sijoituspaikka. Tämän etuna on, että tällöin lapsen kohdalle ei yleensä tule useita sijoituspaikkoja. Lapsen kiireellisessä sijoituksessa sekä päivystysperheeseen että laitoshuoltoon on omat haasteensa, kuten esimerkiksi lapsen ensisijaisen

hoitajan vaihtuminen usein nopealla aikataululla, etenkin kun sijoitetuilla lapsilla on usein taustallaan jo monia katkenneita ja yllättäen päättyneitä ihmissuhteita (Kalland & Sinkkonen, 2013; Stovall-McClough & Dozier 2004). Kallandin ja Sinkkosen (2013) mukaan lapsen sijoitus uuteen vieraaseen ympäristöön on lapselle aina psyykkisesti stressaava kokemus. Varsinkin, jos lapsella on toistuvia kokemuksia lyhyistä sijoitusjaksoista eri sijaishuoltopaikoissa. Tällä voi olla myös pitkäkestoisia vaikutuksia esimerkiksi lapsen myöhemmän tunne-elämän kehityksen kannalta (Kalland & Sinkkonen, 2013).

5. TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää sijaisvanhemman mielikuvia sijaislapsesta ennen sijoitettavan lapsen tuloa sijaisperheeseen. Tutkimus oli osa laajempaa tutkimuskokonaisuutta: ”Lastenkoti- ja perhesijoituksen yhteys lapsen kiintymyssuhteen kehitykseen: Intensiivinen seurantatutkimus uuden työtavan vaikutuksista”.

Tutkimuskysymykset:

Ensimmäisenä tutkimustehtävänä on kuvata kvalitatiivisesti, millaisia mielikuvia sijaisvanhemmilla on tulevasta sijaislapsesta. Sijaisvanhempien antamia avoimia vastauksia kysymykseen ”millaisia mielikuvia teillä on tulevasta sijaislapsesta?” analysoitiin sisällöllisesti.

Toisena tutkimustehtävänä on, miten sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien mielikuvien sisältö ja laatu eroavat toisistaan?

Kolmantena tutkimustehtävänä on selvittää miten taustatekijät (koulutus, työtilanne, pariteetti ja biologisten lasten lukumäärä) ovat yhteydessä sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien mielikuvien sisältöön ja laatuun?

6. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkittavat

Tutkimukseen osallistui 20 sijaisäitiä, jotka joko halusivat sijaisvanhemmaksi tai jo odottivat sijaislasta. Tutkittavat kerättiin Tampereen kaupungin sijaisvanhempia rekrytoivan ensitietoluennon yhteydessä (N=8) ja Tampereen kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalveluiden perhehoidon tuen ohjaajien kautta (N=12). Vertailuryhmän muodostivat 50 biologista lastaan odottavaa äitiä. Molempien ryhmien äidit osallistuivat tutkimukseen odottaessaan tulevaa sijais- tai biologista lastaan.

6.2 Tutkimuksen kulku

Tutkimus suoritettiin osana laajempaa tutkimusprojektia, jonka tarkoituksena oli tutkia sijaisvanhempien kiintymyssuhteen kehittymistä sijaislapsen. Tämä projekti käynnistyi vuonna 2005, kun Tampereen kaupunki aloitti sijaishuollossa uudenlaisen työtavan sijoittamalla kaikki alle 3-vuotiaat lapset suoraan päivystäviin sijaisperheisiin. Tutkimuksen aineistonkeruu toteutettiin vuosina 2006-2011. Sijaisvanhemmuudesta pidetyn ensitietoluennon osallistujille kerrottiin luennon jälkeen tutkimuksesta. Heille tarjottiin mahdollisuutta osallistua ”Lastenkoti- ja perhesijoituksen yhteys lapsen kiintymyssuhteen kehitykseen: Intensiivinen seurantatutkimus uuden työtavan vaikutuksista” -tutkimukseen. Osallistujille esiteltiin tutkimuksen kulkua ja mittausajankohtia (T1, T2 ja T3). Heille kerrottiin, että ensimmäinen mittaus (T1) on kyselylomake, johon he vastaavat ennen lapsen sijoitusta perheeseen (on tämä tutkimus). Lapsen sijoituksen jälkeen mittauksia on kaksi kertaa: (T2) 2-4 kuukautta ja (T3) 12 kuukautta lapsen perheeseen saapumisen jälkeen.

Osallistujille kerrottiin, että heillä oli oikeus kieltäytyä tutkimuksesta ja keskeyttää se milloin tahansa, eikä sillä olisi vaikutusta mahdollisiin sijoituspäätöksiin. Ne, jotka halusivat osallistua tutkimukseen, allekirjoittivat ensitietoluennon yhteydessä suostumuslomakkeen ja saivat tilaisuudessa kyselylomakkeen, joka pyydettiin palauttamaan postitse tutkijalle. Tutkimukseen ohjautui tutkittavia ensitietoluennon ohella myös Tampereen kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalveluiden perhehoidon tuen ohjaajien ohjaamina. Heidän kauttaan tutkimukseen tuli kiireellisinä päivystysperheinä toimivia sijaisvanhempia, joilla oli jo kokemusta sijaislapsista ja

heidän biologisista perheistään. Sijaisvanhemmille tutkimukseen liittyvä informaatio annettiin puhelimitse, jolloin he pystyivät esittämään tarvittaessa tutkimukseen liittyviä lisäkysymyksiä tutkijalle. Halutessaan heillä oli myös mahdollisuus tavata tutkija. Tämän jälkeen heille lähetettiin postitse tutkimuksen suostumus- ja kyselylomakkeet, jotka he palauttivat tutkijalle. Vertailuryhmän muodostivat 50 raskaana olevaa biologista äitiä, jotka olivat asiakkaina etelä-suomen alueella olevalla äitiyspoliklinikalla. He olivat äitiyspoliklinikalla seurannassa mm. kaksosraskauden, diabeteksen ja ennen aikaisten synnytysoireiden vuoksi. He tulivat tutkimukseen toisen tutkimuksen kautta, mutta soveltuivat hyvin tämän tutkimuksen vertailuryhmäksi, koska myös tässä tutkimuksessa oli kyseessä erityislaatuinen äitiys.

6.3 Mittarit

Taustatiedot kerättiin kyselylomakkeilla. Sijaisvanhemmilta kysyttiin taustatietoja sijaislapsesta ja heidän perheestään kyselylomakkeessa T2- mittauksen yhteydessä (lapsi oli ollut sijaisperheessä 2-4 kk). Heiltä kysyttiin sijaislapsen syntymäaika, sukupuoli, kuinka kauan sijaislapsi oli ollut sijaisperheessä, oliko sijaislapsi (esikoulussa, koulussa, kotona, muualla hoidossa), heidän biologisten lastensa lukumäärää ja sukupuolta sekä biologisten lasten syntymäaikaa, sijaislapsen sairauksia ja mistä sairaudesta oli kyse. Heiltä kysyttiin sijaislapsella mahdollisesti olleita sairaalahoitoja ja siihen liittyviä syitä. Lisäksi he vastasivat kysymyksiin, jotka koskivat heidän omaa työtilannettaan, koulutustaan ja ammattiaan sekä sisarustensa lukumäärää ja sitä, mitkä tähän sijaislapsen liittyvät asiat olivat tuottaneet heille eniten iloa ja murhetta. Myös vertailuryhmä vastasi pääasiassa samoihin taustatietoihin liittyviin kysymyksiin (lukuunottamatta heidän ammattiaan ja sijaislapsen liittyviä kysymyksiä).

Mielikuvia mitattiin itsearvointilomakkeella (sijaisvanhemmilla ennen sijaislapsen saapumista perheeseen ja vertailuryhmän biologisilla vanhemmilla raskausaikana), Interview of Maternal Representations (IRMAG; Ammaniti ym., 1992). Se on mittari, jossa kysytään adjektiivivasteikolla vanhemman mielikuvista. IRMAG on kehitetty tutkimuskäyttöön. Siinä vanhemmilta kysytään mielikuvia tulevasta (sijais)lapsesta, itsestä yksilönä, puolisoista, itsestä (sijais)vanhempana, puolisoista (sijais)vanhempana ja omasta äidistä (Ammaniti ym., 1992).

IRMAG -lomakkeessa on kuusi eri mielikuvia mittaavaa adjektiivilistaa. Nämä adjektiivilistat sisältävät kukin 17 adjektiiviparia, jotka ovat toisilleen vastakkaisia, asteikossa vaihteluvälillä 1-7. Näistä tutkittavat valitsevat sen vastausvaihtoehdon, joka parhaiten kuvaa heidän mielikuvaansa esimerkiksi tulevasta lapsesta. Esimerkiksi mielikuvassa tulevasta (sijais)lapsesta adjektiiviparilla passiivinen – aktiivinen numero 1 tarkoittaa sitä, että (sijais)vanhempi näkee lapsen erittäin passiivisena ja numero 7 tarkoittaa, että vanhemman mielikuvissa lapsi on erittäin aktiivinen. Kun numero 4 taas viittaa siihen, että lapsi on vanhemman mielikuvissa keskivaiheilla. Adjektiivit on lisäksi ryhmitelty mielikuvaulottuvuuksia kuvaaviin käsitteellisiin ryhmiin. Käsitteelliset mielikuvaulottuvuusryhmät ovat samat tulevasta sijaislapsesta, itsestä yksilönä ja puolisoista, jotka ovat a) persoonallinen toimintatapa (esim. aktiivinen - passiivinen), b) vuorovaikutuksellinen tyyli (esim. hyväksyvä - torjuva), c) emotionaalinen tyyli (esim. rauhallinen - hermostuva), d) tunnevirittyneisyys (esim. innokas - haluton). Samanlaisesti mielikuvat itsestä sijaisäitinä, puolisoista sijaisisänä ja omasta äidistä on jaettu käsitteellisiin mielikuvaulottuvuusryhmiin, jotka ovat a) emotionaalinen tyyli (esim. rakastava - vihamielinen), b) persoonallinen tyyli (esim. kärsivällinen - kärsimätön), c) äitiyden tyyli (esim. kokee äitinä olemisen helppona - äitinä oleminen on taakka), d) sensitiivisyys ja äidin vuorovaikutuksellinen tyyli (esim. myötäilevä - ohjaileva) (Ammaniti ym., 1992).

Tutkimuksessa kaikille kuudelle muuttujalle (mielikuvat tulevasta lapsesta, itsestä yksilönä, puolisoista, itsestä sijaisäitinä, puolisoista sijaisisänä ja omasta äidistä) laskettiin neljän mielikuvaulottuvuuden summamuuttujat (vastausten pistemäärien keskiarvot). Toisin sanoen sijaisäitien mielikuvien ulottuvuuksista tulevasta sijaislapsesta, itsestä yksilönä ja puolisoista, muodostettiin seuraavat summamuuttujat; persoonallinen toimintatapa (6 osiota), vuorovaikutuksellinen tyyli (3 osiota), emotionaalinen tyyli (5 osiota), tunnevirittyneisyys (3 osiota). Samoin muodostettiin itsestä sijaisäitinä, puolisoista sijaisisänä ja omasta äidistä seuraavat summamuuttujat: emotionaalinen tyyli (3 osiota), persoonallinen tyyli (6 osiota), äitiyden tyyli (2 osiota) sekä sensitiivisyys ja äidin vuorovaikutuksellinen tyyli (6 osiota). Seuraavassa esimerkkejä summamuuttujakategorioihin kuuluvista mielikuvista: mielikuvissani tuleva sijaislapseni on rohkea (persoonallinen toimintatapa), hyväksyvä (vuorovaikutuksellinen tyyli), rauhallinen (emotionaalinen tyyli) ja innokas (tunnevirittyneisyys). Mielikuvissani olen sijaisäitinä rakastava (emotionaalinen tyyli), kärsivällinen (persoonallinen tyyli), koen sijaisäitinä olemisen helppona (äitiyden tyyli) ja olen sijaisäitinä myötäilevä (sensitiivisyys ja äidin vuorovaikutuksellinen tyyli). Summamuuttujia muodostettaessa osa vastausten pisteytyksistä käännettiin, jotta mielikuvaulottuvuudet olivat keskenään samansuuntaisia (myönteinen/kielteinen), mutta vaihteluväli säilyi edelleen 1-7. Summamuuttujissa korkeampi pistemäärä tarkoitti myönteisempää

mielikuvaa. Skaalojen reliabiliteettikertoimet Cronbachin alfa-kertoimella mitattuina vaihtelivat välillä .75-.92.

Laadullista aineistoa varten sijaisvanhempia pyydettiin kirjoittamaan vapaasti omin sanoin siitä ”millaisia mielikuvia heillä on tulevasta sijaislapsesta?” (T1). Nämä sijaisvanhempien antamat avoimet vastaukset luokiteltiin laadullisesti teemoittain. Kirjoituksissa oli sisällöllisesti kolme pääteemaa; mielikuvat lapsesta, mielikuvat itsestä sijaisvanhempana sekä kolmantena teemana sijaisvanhemman mielikuva, joka liittyi johonkin muuhun, kuten mielikuvaan läheisten suhtautumisesta sijaislapseseen tai sijaisvanhemmuuteen, yhteistyöhön sijaislasten biologisten vanhempien kanssa, sosiaaliseen vastuunkantamiseen ja haluun auttaa sekä mielikuvat sijaislapsen menettämiseen liittyen. Näiden kolmen teeman sisällöt jaoteltiin kriteereittäin myönteiseen, kielteiseen tai puuttuvaan mielikuvaan (ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2007).

6.4 Tilastolliset menetelmät

Tilastollisessa tarkastelussa pyrittiin selvittämään ensimmäiseksi millaisia sijaisvanhempien mielikuvat olivat tulevasta lapsesta, heistä itsestään, itsestä sijaisvanhempana, puolisoista ja omasta äidistä. Lisäksi tutkittiin oliko sijaisvanhempien- ja vertailuryhmän mielikuvien välillä tilastollisia eroja ja haluttiin selvittää vaikuttivatko taustatekijät (lasten lukumäärä, pariteetti, työtilanne ja koulutus) mielikuviiin ja oliko taustatekijöiden vaikutuksessa ryhmien välillä eroa. Ryhmien taustamuuttujien erojen tutkimisessa käytettiin χ^2 -testiä. Ryhmien mielikuvien eroja tutkittiin monimuuttujaisella varianssianalyysillä (MANOVA). Ryhmä (sijaisvanhempi, biologinen vanhempi) oli riippumaton muuttuja ja mielikuvat lapsesta, itsestä yksilönä, puolisoista, itsestä (sijais)vanhempana, puolisoista (sijais)vanhempana ja omasta äidistä olivat riippuvia muuttujia. Toisin sanoen tutkittiin, millaisia ryhmien väliset mielikuvaprofiilit (lapsesta, itsestä, itsestä sijaisäitinä, omasta äidistä ja puolisoista) olivat eli olivatko ne myönteisiä vai kielteisiä verrattuna toisiinsa. Taustamuuttujat sisällytettiin analyysiin kovariantteina ns. dummy -muuttujien avulla. Taustamuuttujien dummy-muuttujissa koulutus jaettiin matalaan ja korkeaan koulutustasoon, jossa matala koulutus tarkoitti alle opistotasoista koulutusta kun taas korkea koulutus merkitsi opistotasoista tai ammattikorke- ja yliopistokoulutusta. Vastaavasti työtilanne jaettiin siten, että joko on työssä tai ei ole työssä, johon jälkimmäiseen kuuluivat mm. kotiäidit ja opiskelijat. Biologisten lasten lukumäärässä olivat vaihtoehdot ei lapsia, yksi lapsi ja kaksi lasta tai enemmän. Taustamuuttujista (koulutustaso, työtilanne, pariteetti ja biologisten lasten lukumäärä) tutkittiin

vaikuttavatko taustamuuttajat tilastollisesti merkitsevästi sijaisvanhempien mielikuviin. Taustamuuttujien vaikutusta ryhmien mielikuviin selvitettiin summamuuttujien keskiarvoja vertailemalla sekä varianssianalyysillä (ANOVA). Jokaisen mielikuvan kaikista eri käsiteulottuvuuksien summista muodostettiin yksi summien summamuuttuja.

Aineiston käsittely tehtiin SPSS 21.0 for Windows tilasto-ohjelmalla.

7. TULOKSET

7.1 Kuvailevat tulokset

Aluksi esitellään äiteihin liittyviä taustatekijöitä sijais- ja vertailuryhmässä. Ryhmien välisiä eroja mitattiin χ^2 -testien avulla.

TAULUKKO 1. Taustamuuttujien prosentit ja frekvenssit

	Sijaisäidit		Vertailuryhmä		χ^2
	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	
Koulutus					23,49****
Peruskoulu	0,0	0	12,0	6	
Ylioppilas	7,1	1	28,0	14	
Ammattikoulu	7,1	1	32,0	16	
Opistotason koulutus	64,3	9	22,0	11	
Ammattikorkeakoulu/Yliopisto	21,4	3	6,0	3	
Ammatti					
Ylempi toimihenkilö	7,1	1			
Alempi toimihenkilö	7,1	1			
Työntekijä	57,1	8			
Yrittäjä	28,6	4			
Työtilanne					178,3****
Työssä	30,8	4	60,0	30	
Kotiäiti	53,8	7	2,0	1	
Muu (esim. opiskelija)	15,4	2	38,0	19	
Pariteetti					12,78****
Ensisynnyttävä	0,0	0	46,0	23	
Uudelleen synnyttävä	100,0	15	54,0	27	
Biologisten lasten lukumäärä					225,9****
Ei lapsia	0,0	0	46,0	23	
1	7,1	1	36,0	18	
2	35,7	5	16,0	8	
3 tai enemmän lapsia	57,1	8	2,0	1	

*** $p < .0001$. Analyyseissa sijaisäitien *n*-määrät vaihtelivat 14-15 välillä.

Kuten taulukosta 1. nähdään, ryhmät erosivat monin tavoin toisistaan. Valtaosalla sijaisäideistä (86%) oli opisto- tai korkeakoulututkinto kun taas vertailuryhmässä opisto- tai korkeakoulututkinto oli vain neljäsosalla (28%). Sijaisäideistä yli puolet (57%) ilmoitti olevansa ammatilliselta asemaltaan työntekijöitä. Ylempiä tai alempia toimihenkilöitä heistä oli noin joka kuudes (14%). Vertailuryhmän osalta tietoja ammatillisesta asemasta ei ollut käytettävissä. Sijaisäideistä hieman yli puolet (54%) ilmoitti olevansa kotiäiteinä, kun vertailuryhmässä melkein kaksi kolmasosaa oli työssä (60%). Kaikki sijaisäidit olivat uudelleensynnyttäjiä vastaavasti vertailuryhmässä uudelleensynnyttäjiä oli vain hieman yli puolet (54%). Ryhmät erosivat toisistaan myös biologisten lasten lukumäärien suhteen. Sijaisäideillä yli puolella (57%) oli lapsia kolme tai enemmän. Vertailuryhmässä taas melkein puolella (46%) ei ollut lapsia lainkaan. Tilastollisesti ryhmät erosivat erittäin merkittävästi toisistaan kaikkien edellämainittujen taustamuuttujien osalta (koulutus, työtilanne, pariteetti ja biologisten lasten lukumäärä).

Sijaisäitien (N=20) taustatiedot puuttuivat kokonaan tai olivat puuttellisia viidellä sijaisäidillä. Tästä huolimatta heidän vastaukset huomioitiin sijaisäitien ryhmässä aineiston pienen koon vuoksi.

7.2 Sijaisäitien mielikuvat tulevasta lapsesta

Ensimmäinen tutkimustehtävä oli kuvata sijaisäitien mielikuvia tulevasta sijaislapsesta avoimien vastausten perusteella. Kysymystä tarkasteltiin laadullisella aineistolla, joka sisälsi sijaisäitien kirjoituksia. Siinä sijaisäitejä pyydettiin kirjoittamaan kaiken mitä heille tulee mieleen tulevasta sijaislapsesta. Kirjoitukset sisälsivät mielikuvia tulevasta lapsesta, mutta sen lisäksi sijaisäidit kirjoittivat hieman yllättäen myös muista mielikuvistaan, kuten itsestään sijaisäitinä ja puolisostaan sijaisvanhempana. Tämän lisäksi kirjoitukset sisälsivät sijaisvanhemmuuteen liittyviä odotuksia ja asioita, joita olivat esimerkiksi yhteistyö lapsen biologisten vanhempien kanssa, heidän oman tukiverkkonsa suhtautumisesta sijaislapseseen sekä heidän halustaan auttaa ja pyrkimyksestään sosiaaliseen vastuunkantamiseen. Kirjoitukset jaettiin kolmeen teemaan, jotka olivat mielikuvat lapsesta, sijaisvanhempaan itseensä tai hänen omaan sijaisvanhemmuutensa liittyvät mielikuvat sekä sijaisvanhemman mielikuvat jostakin muusta, kuten yhteistyöstä lapsen biologisten vanhempien kanssa. Nämä kirjoitusten teemat ryhmiteltiin kolmella kriteerillä, jotka olivat; myönteinen, kielteinen tai puuttuva mielikuva.

Sijaisäitien kirjoitukset (N=15) sisälsivät eniten kielteisiä mielikuvia (N=7) tulevasta sijaislapsesta. Näissä sijaisäitien mielikuvakirjoituksissa toistuivat konkretiaan liittyvät asiat, kuten

mielikuvat tulevasta sijaislapsesta leikkeihin keskittymättömänä, syömisongelmaisena ja tuhrivana lapsena. Kuusi näistä sijaisäidistä oli toiminut aiemmin sijaisvanhempana. Sen sijaan myönteisiä mielikuvakirjoituksia tulevasta sijaislapsesta oli kolmella sijaisäidillä, joissa sijaislapsi oli esimerkiksi ihana pieni tyttö. Viiden sijaisäidin kirjoituksessa tuli esille, että mielikuva tulevasta sijaislapsesta oli puuteellinen tai puuttui jopa kokonaan ja he kirjoittivat, että mielikuvan muodostaminen on vaikeaa tai he eivät halunneet ajatella koko asiaa. Näiden lisäksi viisi sijaisäitiä ei kirjoittanut lainkaan mielikuvistaan tulevasta sijaislapsestaan tai muistakaan mielikuvistaan.

Toisin sanoen sijaisäitien mielikuvakirjoitusten kautta muodostui kuva sijaislapsesta rauhattomana, hermostuneena, pelokkaana sekä tarvitsevana ja tunne-elämältään ailahtelevana lapsena. Kielteiset mielikuvat lapsesta olivat konkreettisia (esim. lapsi on likainen, kastelee) ja liittyivät myös tilanteisiin, jossa lapsi saapuu sijaisperheeseen (esim. lapsi tuodaan yöllä). Kun taas sijaisäitien myönteisiin mielikuviiin lapsesta liittyi usein odotus tulevasta uudesta perheenjäsenestä (esim. ”odotamme innolla vauvaa sijoitukseen”). Niissä kirjoituksissa, joissa mielikuva lapsesta puuttui toistui sijaisäitien kokemus mielikuvien muodostamisen vaikeudesta tai siitä, että he, eivät halunneet ajatella koko asiaa (esim. ”en halua ajatella asiaa etukäteen, koska on helpompi sitten ottaa asiat sellaisenaan vastaan kun ne tulevat”). Torjumalla mielikuvat tulevasta sijaislapsesta sijaisäidit kirjoittivat varmistavansa, etteivät heidän mielikuvansa lapsesta vaikuttaisi heidän suhtautumiseensa tai odotuksiinsa lapsesta (esim. ”hänen suhteensa minulla ei ole kovin suuria odotuksia tai vaatimuksia” tai ”...toivon, että pystyisin lapsen saapuessa ottamaan hänet vastaan omana itsenään, etten laittaisi häntä mihinkään valmiiseen muottiin. Siksi yritän myös olla ajattelematta”).

Toisena teemana sijaisvanhemmat kirjoittivat mielikuvistaan itsestään sijaisvanhempina. Näihin mielikuviiin sisältyi sekä myönteisiä että kielteisiä ja ristiriitaisia tunteita. Sijaisäitien mielikuvat itsestään sijaisvanhempana liittyivät usein heidän käyttäytymiseensä (esim. ”haluaisin helliä ja kuiskata hyviä asioita pieneen korvaan”) tai kykyihinsä ja selviytymiseensä tulevana sijaisvanhempana (esim. ”oma osaaminen vaikeissa tilanteissa on haastavaa ja mietityttää”, ”yritän olla sijaislapselle tuki, turva, rauhallinen aikuinen”).

Kolmantena teemana sijaisäitien mielikuvat liittyivät sekä heidän läheistensä suhtautumiseen (esim. ”...toivon, että lapset tottuisivat tähän sijaislapseseen”) että yhteistyöodotuksiinsa sijaislapsen biologisten vanhempien kanssa (esim. ”on haastavaa tavata hänen perheensä”). Näiden lisäksi sijaisäidit pohtivat omaa sosiaalista vastuunkantamistaan (esim. ”...odotella seuraavaa avun tarpeessa olevaa pientä”). Lisäksi sijaisäitien kirjoituksissa toistui sekä heidän oma halunsa auttaa, että heidän toiveensa läheistensä arvostuksesta, ymmärryksestä ja

tarvittaessa avusta sijaisvanhemmuudelleen (esim. ”toivon, että lähimmät ihmiset arvostaisivat tätä sijaisvanhemmuutta”, ”vaikeuksissa on iso tukijoukko verkostona, emme hoida lasta yksin”). Yhdessä kirjoituksessa sijaisäiti pohti onko sijaislapsi saanut hyväksynnän omilta vanhemmiltaan sijaisperheeseen tulolleen. Esille tuli myös sijaisvanhemman mielikuva lapsen menettämiseen liittyen (esim. ”kaikista murheellisinta on varmaankin kun pieni lähtee pois. Siitä jää perheeseen tyhjä aukko ja ikävä, pitää vain kestää ja ajatella positiivisesti”). Tämän laadullisen aineiston ansiosta sijaisäitien mielikuvat tarkentuivat ja tulivat moniulotteisemmiksi. Sijaisäitien kirjoittamat mielikuvat tulevasta sijaislapsesta esitellään taulukossa 2.

TAULUKKO 2. Sijaisäitien mielikuvat tulevasta sijaislapsesta. Sijaisäitien kirjoituksissa esiin nousseet teemat sekä esimerkkejä kirjoitusten sisällöistä.

Kriteerit	Sijaisvanhemman mielikuva tulevasta sijaislapsesta	Sijaisvanhemman mielikuva itsestään sijaisvanhempana	Sijaisvanhemman mielikuva, jostakin muusta
<p>Myönteinen mielikuva</p> <ul style="list-style-type: none"> - onnistuminen - myönteinen odotus lapsesta - lapsi on ihana <p>- sijaisvanhemman luottamus sekä omiin että puolison taitoihin ja kykyihin sijaisvanhempana</p> <p>-sijaisvanhemman sosiaalinen vastuunkantaminen, halu auttaa</p> <p>-sijaisvanhemman myönteinen odotus biologisten vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä.</p> <p>-sijaisvanhemman toive läheisten tuesta ja arvostuksesta sijaisvanhemmuudelle, mutta tarvittaessa myös usko, että saa apua läheisiltään</p>	<p>”Saamme perheeseemme ihanan pikku tytön sijaislapsiksi. Hän on perushelppo tapaus. Hänelle ei ole ehtinyt vielä tulla pahoja ongelmia”.</p> <p>”Odotamme innolla pientä vauvaa sijoitukseen. Toivon, että saamme terveen lapsen”.</p> <p>”On aina mielenkiintoista nähdä kuka tuleva uusi ihminen on”.</p>	<p>”yritän olla sijaislapselle tuki, turva, rauhallinen aikuinen”.</p> <p>”Ai kuinka haluaisin puristaa tuon nytyin syliini helliä kuiskata hyviä asioita pieneen korvaan. Tuntee kuinka lapsi alkaa vapautua hiljalleen.</p> <p>”Olen vauvahöperö”</p> <p>”Toivon, että osaan kohdata hänet”.</p> <p>”Olemme uuden edessä mielenkiintoista, ihanaa ja välillä jännittävääkin. Rittämättömyyden tunnekin välillä valtaa”.</p> <p>”Minä lepertelen lempeästi ja hän tyyntyy. Minussa virittyvät kaikki äidin vaistot, jotka ovat uinuneet ihon alla, rakkaus syntyy heti ja voimalla lapseen läheiset kunnioittavat hiljenevät kuuntelemaan ja heilläkin on rakkautta”.</p> <p>”Me tarjoamme avun häden hetkellä. Turvaamme pikkuisen elämän kivistä polkua parhaalla mahdollisella tavalla. Meiltä vaaditaan paljon. Pyrimme kuitenkin tekemään parhaamme pienen lapsen eteen”.</p> <p>”Tunnen uutta tulokasta kohtaan hellyyttä, jolla ei oikein ole vielä osoitettu ja suojelunhalua. Tiedän mieheni tulee olemaan tällekin lapselle hyvä isähahmo”.</p> <p>”Odotan häntä kovasti”</p>	<p>”Haluan auttaa,</p> <p>”Toivon, että lähimmät ihmiset arvostaisivat tätä sijaisvanhemmuutta ja lapset tottuisivat sijaislapseseen”.</p> <p>”Myös asiat läheisiin sujuvat hyvin. Yhteistyö toimii”.</p> <p>”Toivon, että saamme vanhemmat joiden kanssa tulee toimeen”.</p> <p>”Haluan antaa turvaa, lämpöä, ravintoa, hyvän turvallisen ihmissuhteen. Auttaa lasta pääsemään vaikeuksien yli mahdollisimman pienin vaurioin, rakentaa hyvää suhdetta biovanhempaan ja auttaa lasta siinä. Toimia ikäänkuin siltana jos mahdollista”.</p> <p>”Vaikeuksissa on iso tukijoukko verkostona. Emme hoida lasta yksin”.</p> <p>”Tuleva sijaislapsemme tarvitsee ensimmäisenä rakkautta, syliä ja hoivaa. lapsi saa olla millainen on kaikkine puutteineen ja vaivoineen. Kukaan ei ole täydellinen ja lapsella on oikeus onneen”.</p>
<p>Kielteinen mielikuva</p> <p>1. Sijaisvanhemman mielikuvissa lapsi on rauhaton, hermostunut, arka, pelokas, tunne-elämältään ailahteleva, ripustautuva, huomionhakuinen, tarvitseva</p> <p>- lapsen perushoidossa ollut puutteita ja lapsella on fyysisiä sairauksia sekä kastelua, tuhrimista</p> <p>2. Sijaisvanhemman mielikuva itsestä sijaisvanhempana epävarmuus</p>	<p>”Lapsi on rauhaton nukkuu huonosti, ei keskity leikkeihin. Ruokailutilanteet hankalia ruuat ehkä outoja tai syö ahmimalla ehkä turimista, kastelua. lapsi voi olla pelokas ja arka tai, hyvin luottavainen vieraisiin ihmisiin”.</p> <p>”Pieni tyttö, ikä n. 1-vuotta, pieni, pelokas, reppana, joka tarvitsee paljon syliä ja huolenpitoa”.</p> <p>”Tuleva sijaislapsi on tunne-elämältään ailahteleva. Hän voi olla hyvinkin rauhaton ja hermostunut. Lapsi ei välttämättä ole tottunut päivärutiineihin. Lapsi voi olla ripustautuva ja</p>	<p>”Oma osaaminen vaikeissa tilanteissa on myös haastavaa ja mietittyä”.</p> <p>”Toivon kaiken menevän yhtä hyvin ja ”helposti” myös toisen sijoituksen yhteydessä”.</p> <p>”Mutta helpolla en varmasti pääse...”.</p>	<p>” Jännittää myös omien lasten suhtautuminen uuteen lapseen. Sijoituksen keston epävarmuus”.</p> <p>”Onko lapsi saanut ”hyväksynnän” omilta Vanhemmiltaan meille tuloon? Miten lapsi ottaa vastaan minut, muun perheen. Miten voisoin auttaa tätä lasta löytämään oman tilansa ja paikkansa meidän perheessä ja elämässä.</p> <p>”Kaikista murheellisinta on varmaankin kun pieni lähtee pois. Siitä jää perheeseen ”tyhjä aukko” ja ikävä. Pitää vain kestää ja ajatella</p>

Kriteerit	Sijaisvanhemman mielikuva tulevasta sijaislapsesta	Sijaisvanhemman mielikuva itsestään sijaisvanhempana	Sijaisvanhemman mielikuva, jostakin muusta
<p>tulevaisuudesta ja selviytymisestä sijaisvanhempana</p> <p>3. Sijaisvanhemman huoli biologisten vanhempien kohtaamisesta sekä oman perheen tai tukiverkon suhtautumisesta asiaan,</p> <ul style="list-style-type: none"> - sijaisvanhemman jännittyneisyys siitä hyväksyykö lapsi hänet. - sijaisvanhemman suru jo lapsen menettämisestä ennenkuin lapsi on tullutkaan 	<p>huomion hakuinen. Hän kaipaa syyliä ja rajoja sekä rutiinia elämäänsä vaikka kapinoi niitä vastaan aluksi”.</p> <p>“Pieni tyttö (tai poika) alle vuoden vanha, jopa pari kuukautinen. Itkee aluksi paljon, syö yöllä. Tullessa, jokin infektio esim. korvatulehdus, nuhainen ja yskäinen. Alussa kiltti: syö ja nukkuu paljon. Varovaisen oloinen, ehkä säikky. Voi takertua tiukasti syyliin”.</p> <p>“Lapsi on hiljainen, pelokas, uninen, ylivilkas, ujo, riitelevä, raivoisa, itkuinen. Toivon tosi paljon, ettei lapsi ole aggressiivinen eikä satuttaisi ketään; itseään, muita lapsia tai eläimiä. Toivottavasti lapsi olisi eläinrakas. Onkohan lapsi kova sairastamaan?”</p> <p>”Näen resuisen nalle ja rätti kainalossa olevan lapsen ilme pelokas”.</p> <p>”Parivuotias poika, joka tuodaan meille yöllä. Likainen, tahmeakäsinen nyhkyvä nyytti siirtyy syyliini vastustellen minua ja järkyttävää muutosta”.</p>		<p>positiivisesti. Odotella seuraavaa avun tarpeessa olevaa pientä”.</p> <p>”Lapsen biologisten vanhempien kohtaaminen mietityttää”.</p> <p>”On haastavaa tavata hänen perheensä”.</p>
<p>Puuttuva, ei-määrittele mielikuvaa</p> <ul style="list-style-type: none"> - ei halua ajatella asiaa - vaikea ajatella asiaa - on ajatellut tosi paljon, mutta yrittää olla ajattelematta - yllätys ja mielikuva ei vastaa todellisuutta jostakin syystä 	<p>“Minulla ei ole mitään mielikuvaa tulevasta sijaislapsesta, en halua ajatella asiaa etukäteen, koska on helpompi sitten ottaa asiat sellaisenaan vastaan kun ne tulevat”</p> <p>“Vaikea on ajatella millainen lapsi on tulossa”.</p> <p>”Olen ajatellut kaikkea tosi paljon ja toivon, että pystyisin lapsen saapuessa ottamaan hänet vastaan omana itsenään, etten laittaisi häntä mihinkään valmiiseen muottiin. Siksi yritän myös olla ajattelematta.</p> <p>”Lapsi on aina lapsi ja suhteen kasvaminen on hidasta, vaikeata, antoisaa hänen suhteensa minulla ei ole kovin suuria odotuksia tai vaatimuksia...aika näyttää haasteet”.</p> <p>”Arvelen, että todellisuus vielä yllättää minut. Omien lasten kanssa ainakin kävi niin, että mielikuva ei vastannut todellisuutta, osa asioista oli paremmin, osa vain toisin kuin olin kuvitellut”.</p>		<p>”Ja mikä tärkeintä pystyisimme jatkossakin puhumaan mieltä askarruttavista asioista perheen kesken ja jakamaan hyvät ja huonot asiat (kuten tähänkin asti)”.</p>

7.3 Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien mielikuvien erot

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, miten sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien mielikuvat eroavat toisistaan. Mielikuvien eroja tutkittiin monimuuttujaisella varianssianalyysillä (MANOVA). Taulukossa 3 esitetään ryhmien väliset erot. Siinä esitellään ryhmien keskiarvot ja keskihajonnat, F-arvo selittää ryhmien välisiä eroja ja vaikutuksen kokoa. p :n arvot, jotka olivat pienempiä kuin $p=0,05$ olivat tilastollisesti merkitseviä.

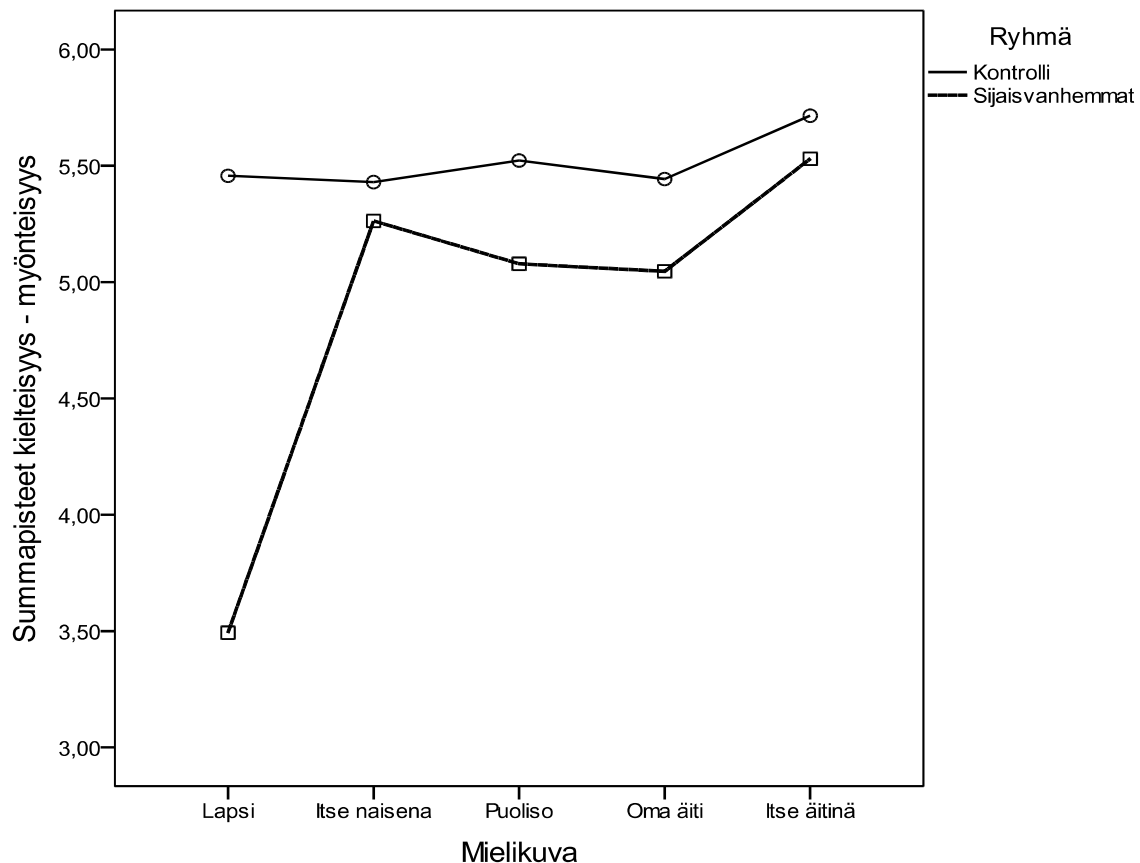
TAULUKKO 3. Sijaisvanhemman ja biologisen vanhemman odotusaikaiset mielikuvat

Vanhemman mielikuvat (T1)	Sijaisäidit		Vertailuryhmä		<i>F</i>	η^2
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Lapsi						
Persoonallinen toimintatapa	3,09	0,80	5,46	0,68	30,58****	,36
Vuorovaikutuk. tyyli	3,46	0,93	5,00	0,75	13,82****	,20
Emotionaalinen tyyli	3,41	0,82	5,90	0,68	30,49****	,36
Tunnevirittyneisyys	3,61	1,48	5,52	0,72	24,46****	,31
Itse naisena						
Persoonallinen toimintatapa	5,19	0,60	5,30	0,75	1,30	,02
Vuorovaikutuk. tyyli	4,95	0,85	5,22	0,76	2,31	,04
Emotionaalinen tyyli	5,12	0,45	5,72	0,58	4,12*	,07
Tunnevirittyneisyys	5,23	0,71	5,53	0,88	1,32	,02
Itse (sijais)äitinä						
Emotionaalinen tyyli	5,61	0,62	6,11	0,64	1,40	,03
Persoonallinen tyyli	5,15	0,49	5,45	0,63	0,05	,00
Äitiyden tyyli	5,81	0,88	6,11	0,71	4,20*	,07
Sensitiivisyys ja äidin vuorovaik. tyyli	4,97	0,54	5,24	0,43	0,92	,02
Oma äiti						
Emotionaalinen tyyli	5,13	1,02	5,74	0,99	0,38	,00
Persoonallinen tyyli	4,77	0,77	5,24	0,97	0,23	,00
Äitiyden tyyli	5,31	1,16	5,59	1,35	1,35	,02
Sensitiivisyys ja äidin vuorovaik. tyyli	4,59	0,84	5,09	0,85	0,84	,01
Puoliso						
Persoonallinen toimintatapa	5,42	0,58	5,66	0,66	0,99	,02
Vuorovaikutuk. tyyli	4,97	0,69	5,25	0,87	0,58	,01
Emotionaalinen tyyli	5,02	0,81	5,72	0,78	3,14	,05
Tunnevirittyneisyys	4,85	0,59	5,52	0,89	1,16	,02
Puoliso sijaisisänä						
Emotionaalinen tyyli	5,58	0,62			1,23	,32
Persoonallinen tyyli	5,33	0,42			1,48	,36
Isyyden tyyli	5,67	0,91			1,30	,33
Sensitiivisyys ja isän vuorovaik. tyyli	4,78	0,55			1,45	,35

* $p < 0,05$ **** $p < 0,0001$

Analyseissa sijaisäitien n-määrät vaihtelivat 12-13 välillä ja vertailuryhmän n-määrien vaihtelu oli välillä 46-48.

Kuten taulukosta 3. nähdään tulokset osoittivat, että sijaisäitien mielikuvat tulevasta lapsesta olivat kielteisempiä kuin vertailuryhmän äitien mielikuvat. Ryhmien väliset erot heidän mielikuvissaan lapsesta oli tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p < 0,0001$) kaikilla ulottuvuuksilla. Sijaisäitien mielikuvat itsestä naisena olivat kielteisempiä emotionaalisen tyylin osa-alueella kuin vertailuryhmän mielikuvat ($p < 0,05$). Myös sijaisäitien mielikuvat itsestään (sijais)äitinä olivat kielteisempiä kuin vertailuryhmän mielikuvat omasta äitiydestään äitiyden tyylin osalta ($p < 0,05$). Sen sijaan sijaisäitien mielikuvat sekä omasta äidistään että puolisosistaan eivät eronneet tilastollisesti vertailuryhmän äitien mielikuvista.

KUVA 1: Sijaisäitien ja vertailuryhmien mielikuvat tulevasta lapsesta, itsestä naisena, puolisosista, omasta äidistä ja itsestä äitinä.

7.4 Taustatekijöiden vaikutus sijaisäitien ja vertailuryhmän mielikuviin

Kolmantena tutkimuskysymyksenä oli, miten sijaisvanhempien taustatekijät (koulutus, työtilanne, pariteetti ja biologisten lasten lukumäärä) ovat yhteydessä mielikuviin. Taustamuuttujien vaikutusta ryhmien mielikuviin selvitettiin summamuuttujien keskiarvoja vertailemalla sekä varianssianalyysillä (ANOVA). Jokaisen mielikuvan kaikista eri käsiteulottuvuuksien summista muodostettiin yksi summien summamuuttuja, joka oli analyysissä riippuvana muuttujana. Neljä taustamuuttujaa (koulutustaso, työtilanne, pariteetti ja biologisten lasten lukumäärä) analysoitiin kukin erikseen varianssianalyysillä, johon kukin taustamuuttuja kerrallaan sisällytettiin riippumattomana muuttujana dummy -muuttujien avulla. Taustamuuttujista pariteetin osalta huomattakoon, että sijaisäideistä kaikki olivat uudelleen synnyttäjiä.

Taulukossa 4. esitetään taustatekijöiden vaikutus ryhmien mielikuviin, jossa näkyvät myös ryhmien väliset erot mielikuvien osalta. Siinä esitellään ryhmien keskiarvot, F -arvo tarkoittaa ^a sarakkeessa taustamuuttujan vaikutusta yleisesti mielikuviin ja ^b sarakkeen F -arvot tarkoittavat taustamuuttujan ja ryhmän yhteisvaikutusta mielikuviin. *P*:n arvot, jotka olivat pienempiä kuin $p=0,05$ olivat tilastollisesti merkitseviä.

TAULUKKO 4. Sijaisvanhemman ja biologisen vanhemman taustamuuttujien vaikutus odotusaikaisiin mielikuviin

Mielikuva	Taustamuuttuja	Sijaisäidit		Vertailuryhmä		F^a	F^b
		M	SD	M	SD		
Lapsi							
	Koulutus					0,28	0,03
	Matala	3,37	,57	5,44	,57		
	Korkea	3,45	,76	5,59	,66		
	Työtilanne					0,26	1,72
	Työssä	3,24	,61	5,49	,58		
	Muu	3,52	,78	4,85			
	Pariteetti					0,60	
	Ensisynnyttäjä			5,55	,54		
	Uudelleen synnyttäjä	3,48	,69	5,41	,62		
	Biologisten lasten lukumäärä					2,06	0,27
	Ei lapsia			5,55	,54		
	1	3,91		5,49	,49		
	2 tai enemmän lapsia	3,21	,53	5,13	,76		
Itse naisena							
	Koulutus					1,24	0,94
	Matala	4,93	,50	5,44	,61		
	Korkea	5,36	,63	5,47	,70		
	Työtilanne					0,26	0,01
	Työssä	5,05	,16	5,44	,63		
	Muu	5,19	,73	5,66			
	Pariteetti					0,01	
	Ensisynnyttäjä			5,43	,69		
	Uudelleen synnyttäjä	5,17	,60	5,45	,58		
	Biologisten lasten lukumäärä					0,88	2,74
	Ei lapsia			5,43	,69		
	1	4,21		5,47	,49		
	2 tai enemmän lapsia	5,31	,61	5,33	,79		

Mielikuva	Taustamuuttuja	Sijaisäidit		Vertailuryhmä		<i>F</i> ^a	<i>F</i> ^b
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Itse (sij.)äitinä							
	Koulutus					0,62	1,48
	Matala	5,25	,65	5,74	,45		
	Korkea	5,56	,48	5,67	,46		
	Työtilanne					0,20	0,16
	Työssä	5,39	,22	5,73	,45		
	Muu	5,38	,69	5,50			
	Pariteetti					0,18	
	Ensisynnyttävä			5,76	,45		
	Uudelleen synnyttävä	5,46	,53	5,70	,46		
	Biologisten lasten lukumäärä					3,26	8,99
	Ei lapsia			5,76	,45		
	1	4,12		5,74	,42		
	2 tai enemmän lapsia	5,56	,41	5,57	,57		
Oma äiti							
	Koulutus					1,08	0,00
	Matala	4,71	,74	5,35	,89		
	Korkea	5,01	,87	5,64	,73		
	Työtilanne					0,50	0,23
	Työssä	5,14	,91	5,41	,87		
	Muu	4,79	,78	5,54			
	Pariteetti					0,59	
	Ensisynnyttävä			5,44	,94		
	Uudelleen synnyttävä	4,82	,84	5,39	,81		
	Biologisten lasten lukumäärä					0,38	0,46
	Ei lapsia			5,45	,94		
	1	4,30		5,50	,82		
	2 tai enemmän lapsia	4,65	,98	5,16	,84		

Mielikuva	Taustamuuttuja	Sijaisäidit		Vertailuryhmä		F^a	F^b
		M	SD	M	SD		
Puoliso							
	Koulutus					0,11	0,43
	Matala	4,91	,49	5,55	,66		
	Korkea	5,13	,60	5,48	,81		
	Työtilanne					0,79	0,78
	Työssä	5,06	,61	5,55	,69		
	Muu	5,06	,58	4,89			
	Pariteetti					0,13	
	Ensisynnyttäjä			5,58	,79		
	Uudelleen synnyttäjä	5,05	,55	5,51	,62		
	Biologisten lasten lukumäärä					0,52	0,85
	Ei lapsia			5,58	,79		
	1	4,23	,52	5,51	,57		
	2 tai enemmän lapsia	5,02	,79	5,52	,78		

* $p < 0,05$. ^a Sarakkeen F arvot tarkoittavat taustamuuttujan vaikutusta yleisesti mielikuviin. ^b sarakkeen F arvot tarkoittavat taustamuuttujan ja ryhmän yhteisvaikutusta mielikuviin.

Analyyseissa sijaisäitien n -määrät vaihtelivat 6-15 välillä ja sijaisäitien n -määrien vaihtelu oli välillä 47-48.

Taulukossa 4. esitetyt tulokset osoittivat, että taustatekijöillä ei havaintoaineistossa ollut tilastollisesti vaikutusta sijaisäitien, eikä vertailuryhmän mielikuviin (lapsesta, itsestä naisena, omasta äitiydestä, omasta äidistä ja puolisosta) minkään käsiteulottuvuuden osalta.

8. POHDINTA

Tässä tutkimuksessa selvitettiin, millaisia sijaisäitien mielikuvat olivat tulevasta sijaislapsesta, sekä tutkittiin miten mielikuvat heistä itsestään naisina, itsestä sijaisäitinä, puolisoista, puolisoista sijaisisänä ja omasta äidistään erosivat verrattuna biologisten äitien mielikuviiin.

Tulokset osoittivat, että sijaisäitien mielikuvat (lapsesta, itsestä naisena, omasta äitiydestä) olivat kielteisempiä kuin vertailuryhmän biologisten äitien mielikuvat. Sen sijaan sijaisäitien mielikuvat omasta äidistä ja puolisoista, eivät eronneet vertailuryhmän mielikuvista. Havinnot ovat uusia, koska sijaisäitien mielikuvia ja mielikuvaulottuvuuksia ei ole aiemmin tutkittu ennen sijoitetun lapsen tuloa sijaisperheeseen, eikä vertailtu biologisten äitien mielikuviiin. Lisäksi tässä tutkimuksessa tutkittiin myös taustatekijöiden yhteyttä sijaisäitien mielikuviiin, jota ei ole myöskään aiemmin tutkittu.

8.1. Sijaisäitien mielikuvat tulevasta lapsesta

Ensimmäinen tutkimuskysymys oli kuvata sijaisäitien mielikuvia tulevasta sijaislapsesta. Kysymystä tarkasteltiin laadullisesti sijaisäitien mielikuvakirjoituksia analysoimalla. Sijaisäitien mielikuvakirjoituksissa oli eniten kielteisiä mielikuvia tulevasta sijaislapsesta ja vähiten myönteisiä mielikuvia sijaislapsen liittyen. Määrällisesti eniten oli sijaisäitejä, joilla oli joko puutteellisia mielikuvia tai he eivät vastanneet kysymykseen lainkaan. Hieman yllättäen sijaisäidit kirjoittivat myös muista sijoitukseen ja sijaisvanhemmuuteen liittyvistä mielikuvista ja odotuksista. Esimerkiksi he kirjoittivat tulevasta yhteistyöstään sijaislapsen biologisten vanhempien kanssa sekä läheistensä suhtautumisesta sijaislapsen. Osalla sijaisäideistä, joilla oli kielteisiä mielikuvia tulevasta sijaislapsesta oli jo kokemuksia sekä sijaisvanhemmuudesta että sijaislapsista. Sijaisäidit kirjoittivat näistä kokemuksistaan sijaisvanhempina. Lisäksi kaikilla sijaisäidillä oli biologisia lapsia. Biologisilla vanhemmilla ylipäättään raskauden aikaiset kielteiset mielikuvat ovat yhteydessä vanhemman kielteisiin kokemuksiin sekä vanhempana että parisuhteessa (Delmore-Ko ym., 2000; Harwood ym., 2007; Lawrence ym., 2007).

Voidaan myös kysyä olivatko sijaisäitien kielteiset mielikuvat tulevasta sijaislapsesta realistisia ja osa heidän valmistautumisestaan sijaislapsen tuloon? Tähän olisivat vaikuttaneet mm. heidän kokemuksensa sekä biologisesta vanhemmuudesta että sijaisvanhemmuudesta ja koulutukset

sijoitukseen liittyvistä asioista (ks. esim. Chipungu & Bent-Goodley, 2004; Stacks & Partridge, 2011). Tätä väitettä tukisi myös se, että sijaisäitien kielteiset mielikuvakirjoitukset tulevasta sijaislapsesta olivat moniulotteisia (esim. ylivilkas, pelokas, uninen, raivoisa), mikä voisi viitata omakohtaiseen kokemukseen (ks. esim. Stacks & Partridge, 2011). Lisäksi kokemukseen liittyisi sekin, että heillä oli myös erilaisia mielikuvia ja odotuksia (sekä myönteisiä että kielteisiä) omasta sijaisvanhemmuudestaan sekä läheistensä suhtautumisesta sijaislapseen (ks. esim. Kalland & Sinkkonen, 2013). Tämän ohella sijaisvanhempien kirjoituksissa toistui heidän syynsä sijaisvanhemmuudelleen, kuten halu auttaa, vaikuttaa ja kantaa sosiaalisesti vastuuta. Kokemus sijaisvanhemmuudesta ja sijaislapsista todennäköisesti selittää suurimman osan heidän kielteisistä mielikuvistaan sijaislapsesta. Toisaalta kahdella sijaisäidillä, joilla oli myönteisiä mielikuvia sijaislapsesta, oli myös omakohtaisia kokemuksia sijaisvanhemmuudesta ja sijaislapsista. Näiden äitien kirjoitukset olivat kuitenkin ylipäänsä myönteisiä. On myös perusteltua olettaa, että sijoitus yleensä herättää erilaisia mielikuvia ja tunteita sijaisäideissä samoin kuin biologisissa ja adoptiovanhemmissa (ks. esim. Chipungu & Bent-Goodley, 2004; Daniluk & Hurtig-Mitchell, 2003). Entä tukevatko nämä sijaisvanhempien realistiset mielikuvat heitä samoin elämäntilanteen muutoksessa kuin biologisia vanhempia (ks. esim. Delmore-Ko ym., 2000; Harwood ym., 2007)? Lisäksi onko sijaisäitien kielteisillä mielikuvilla tulevasta sijaislapsesta vaikutusta siihen millainen vanhempi hän tulee olemaan lapselle? Toisin sanoen havaitseeko hän enemmän sijaislapsestaan niitä luonteenpiirteitä ja käyttäytymistä, jotka vastaavat hänen ”odotusaikaisia” mielikuviaan (ks. esim. Benoit ym., 2007; Stacks & Partridge, 2011). Toisaalta voidaan kysyä ovatko sijaisvanhemmat jo liiankin realistisia mielikuvissaan sijoitettavasta lapsesta, kuten lapsen mahdollisesta psyykkisestä reagoinnista ja vaikeista kotiolosuhteista. Lisäksi valitaanko tai valikoituuko sijaisvanhemmiksi tietynlaisia ihmisiä, joilla on esimerkiksi samankaltaiset arvot tai ajattelutapa mm. vanhemmuudesta.

Viiden sijaisäidin mielikuvat tulevasta sijaislapsesta olivat puutteellisia tai he kirjoittivat, että niitä ei ollut lainkaan. Heidän mielikuvakirjoituksissaan toistui se etteivät he halunneet vielä ajatella koko asiaa, koska he eivät esimerkiksi mielikuvillaan halunneet vaikuttaa suhtautumiseensa lapseen. Myös he kirjoittivat muista mielikuvistaan ja odotuksistaan, jotka olivat sekä myönteisiä että kielteisiä. Toisin sanoen heillä oli esimerkiksi sijoitukseen liittyviä mielikuvia, mutta ei suoraan koskien tulevaa sijaislasta. Sijaisäidit, joilla oli puutteellisia mielikuvia sijaislapsesta tulivat kaikki tutkimukseen perhehoidon tuen ohjaajien kautta. Heillä oli siis jo omakohtaisia kokemuksia sekä sijaisvanhemmuudesta että sijaislapsista. Voidaanko olettaa, että samoin kuin sijaisäideillä, joilla oli kielteisiä mielikuvia myös sijaisäitien puutteelliset mielikuvat liittyivät kokemukseen? Toisin sanoen puutteellisen mielikuvan omaavat sijaisäidit saattoivat ajatella, etteivät heidän mielikuvansa

sijaislapsesta kuitenkin vastaisi todellisuutta. Tähän viittaisi se, että he myös kirjoittivat esimerkiksi ottavansa asiat vastaan sellaisina kuin ne tulevat. Lisäksi sijaisvanhemman kielteiset ja puutteelliset mielikuvat sijaislapsista voivat toimia heidän emotionaalisen suojanaan lapsen menettämiseen liittyen (Bates & Dozier, 2002) tai he saattoivat valmistautua jo mahdolliseen tulevaan eroon lapsesta (Kalland & Sinkkonen, 2013). Tämä näkökulma nousi esiin yhdessä kirjoituksessa, jossa sijaisäiti pohti miten hän kestää jo eron tulevasta sijaislapsesta.

Tässä tutkimuksessa viisi tutkittavaa ei kirjoittanut lainkaan mielikuvistaan. Näistä viidestä vastaamattomasta neljä oli tullut tutkimukseen ensitietoluennon kautta, mistä johtuen voidaan olettaa, ettei heillä ollut aiempaa omakohtaista kokemusta sijaisvanhemmuudesta. Lisäksi heillä ei ollut vielä varmuutta valitaanko heidät sijaisvanhemmiksi. Tämä epävarmuus tulevasta sijaisvanhemmuudesta saattoi vaikuttaa paitsi heidän motivaatioonsa kirjoittaa mielikuvistaan sekä siihen, että heille oli haastavaa muodostaa mielikuvia tulevasta sijaislapsesta tai sijaisvanhemmuudestaan. Valmistaako sitten sijaislapsen odotusaika sijaisvanhempia tulevaan sijaisvanhemmuuteen, kuten biologisilla vanhemmilla raskausaika (ks. esim. Larney ym., 1997; Stern 1995). Nämä sijaisäitien mielikuvakirjoitukset ovat suuntaa antavia sekä tuovat monipuolisuutta ja lisätietoa heidän mielikuvistaan.

8.2. Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien mielikuvien väliset erot

Toisena tutkimuskysymyksenä tarkasteltiin, miten sijaisäitien ja vertailuryhmän biologisten äitien mielikuvat eroavat toisistaan. Tämän tutkimuksen tulokset osoittivat, että sijaisäitien mielikuvat tulevasta lapsesta olivat kielteisempiä kuin vertailuryhmän äitien mielikuvat. Myös sijaisäitien mielikuvat itsestä naisena (emotionaalinen tyyli) ja itsestä sijaisäitinä (äitiyden tyyli) olivat kielteisempiä kuin vertailuryhmän mielikuvat. Sen sijaan sijaisäitien mielikuvat omasta äidistä sekä puolisoista eivät eronneet tilastollisesti vertailuryhmän äitien mielikuvista. Tulokset tukevat adoptiotutkimuksen tuloksia, jossa havaittiin, että adoptio- ja biologisten vanhempien mielikuvat ja odotukset tulevasta vanhemmuudestaan olivat ylipäättään erilaisia. Sen sijaan, toisin kuin tässä tutkimuksessa, adoptiovanhemmilla oli enemmän idealisoituja mielikuvia tulevasta vanhemmuudestaan (Levy-Shiff ym., 1991). Lisäksi aiemmista tutkimuksista tiedetään, että biologiset vanhemmat suhtautuvat yleensä myönteisesti raskauteen (Delmore-Ko ym., 2000;

Harwood ym., 2007) ja heidän mielikuvansa vanhemmuudesta ovat myönteisiä sekä raskausaikana että lapsen syntymän jälkeen (Larney ym., 1997).

Sijaisäitien mielikuvat tulevasta sijaislapsesta olivat kaikkien mielikuvaulottuvuuksien osalta kielteisempiä kuin vertailuryhmän äitien mielikuvat tulevasta lapsestaan. Toisin sanoen sijaisäidit suhtautuivat mielikuvissaan tulevaan sijaislapsensa kielteisemmin kuin vertailuryhmän äidit biologiseen lapseensa. Ryhmien välinen ero mielikuvien kielteisyydessä tulevasta lapsesta oli tilastollisesti erittäin merkitsevä. Sijaisäitien mielikuvissa tuleva lapsi oli esimerkiksi etäinen, pelokas, heiveröinen, arka ja alistuva. Sen sijaan vertailuryhmän mielikuvissa heidän lapsensa olivat mm. hyvin lähelle tulevia, luottavaisia, vahvoja, rohkeita ja lujatahtoisia. Sijaisvanhempien mielikuvien kielteisyys tulevasta sijaislapsesta tukee aiempia tutkimuksia, joiden mukaan sijaisvanhempien suhtautumisessa sijaislapsen vaikuttavat heidän kokemuksensa ja koulutuksensa (Chipungu & Bent-Goodley, 2004; Stacks & Partridge, 2011). Tämä viittaisi siihen, että sijaisvanhemman kielteiset mielikuvat lapsesta voivat olla myös realistisia. Koulutuksen ja kokemuksen vaikutusta mielikuviin tukisi se, että sijaisvanhemmat valmistautuivat tulevaan sijaislapsen liittyvissä mielikuvissaan vastaanottamaan monella tavoin tarvitsevan lapsen, joka esimerkiksi todennäköisesti torjuu sijaisvanhemman läheisyyden. Toisaalta voivatko sijaisvanhempien lapsen liittyvien kielteisten mielikuvien taustalla olla myös sijaisvanhemman torjunta lasta kohtaan ja siten valmistautuminen esimerkiksi lapsesta luopumiseen? Kun tiedetään, että sijaisvanhemman kielteiset mielikuvat voivat toimia sijaisvanhemman emotionaalisen suojana lapsen menettämiseen liittyen (Bates ja Dozier, 2002) ja hänen täytyy olla myös valmis luopumaan lapsesta (Kalland & Sinkkonen, 2013). Myös sijaisvanhemman kielteiset mielikuvat tulisi huomioida, koska biologisten vanhempien kielteisillä mielikuvilla on todettu olevan yhteys myöhemmän hoivan puutteeseen ja vuorovaikutussuhteiden häiriöiden kehittymiseen (Larney ym., 1997). Lisäksi onko sijaisvanhempien kielteisillä mielikuvilla tulevasta sijaislapsesta yhteys heidän kiintymiseensä ja sitoutumiseensa sijaislapsen. Tämä on tärkeä kysymys kun aiemmista tutkimuksista tiedetään, että sijaisvanhemman sitoutuminen (Ackerman & Dozier, 2005; Bernard & Dozier, 2011) ja sensitiivisyys (Stacks & Partridge, 2011; Lewis ym., 2007) vaikuttavat mm. sijoitetun lapsen kognitiiviseen, psyykkiseen ja emotionaaliseen kehitykseen ja vointiin.

Sijaisäitien mielikuvat itsestä naisena olivat kielteisempiä yhden mielikuvaulottuvuuden osalta (tunne-elämän osa-alueella) kuin biologisten äitien mielikuvat. Sijaisäitien kielteinen mielikuva itsestä naisena voi liittyä mm. heidän ikäänsä ja elämäntilanteeseensa. Tätä tukisi Pajulon (2006) tutkimus, jossa vanhemmilla naisilla raskauden aikaiset mielikuvat olivat hieman kielteisempiä verrattuna nuorempiin raskaana oleviin naisiin. Mielenkiintoista olisi jatkossa tutkia

sijaisäitien mielikuvia mahdollista muutosta sijaislapsen saapumisen jälkeen. Esimerkiksi Flyktin ym., (2012) tutkimuksessa huumeäitien ja vertailuryhmän biologisten äitien mielikuvat itsestä naisena kehittyivät molemissa ryhmissä myönteisemmäksi lapsen syntymän jälkeen.

Myös sijaisäitien mielikuvat itsestä (sijais)äitinä olivat kielteisempiä yhden mielikuvaulottuvuuden osalta (äitiyden tyyli) kuin vertailuryhmän mielikuvat. Tutkimukseen osallistuneilla sijaisäidillä oli kaikilla jo ennestään lapsia ja monella heistä oli siten kokemusta sekä biologisesta että sijaisäitiydestä toisin kuin monella biologisella äidillä, jolla ei ollut lapsia. Pajulon (2006) tutkimuksessa naisten mielikuvat lapsesta, itsestä, puolisoista, itsestä äitinä ja omasta äidistä olivat kielteisempiä niillä äideillä, joilla oli useita lapsia. Toisin sanoen sijaisäitien kielteiset mielikuvat omasta äitiydestä voivat olla myös realistisia, jolloin heillä on myös kokemusta erilaisista vanhemmuuden haasteista. Sijaisvanhemmuus tarkoittaa aina erilaista vanhemmuutta jo vanhemmaksi tulotavan vuoksi, mutta myös siitä syystä, että usein sijoitettu lapsi tapaa biologisia vanhempiaan ja myös sijaisvanhemman tulee toimia yhteistyössä lapsen syntymävanhempien kanssa. Sijaisäideillä mielikuvien kielteisyys omasta äitiydestä voi vaikuttaa heidän jaksamiseensa ja siihen, miten he selviytyvät ja toimivat sijaisvanhempina erilaisissa tilanteissa sijaislapsensa kanssa (ks. esim. Kalland & Sinkkonen, 2013). Etenkin jos he sijaisäitiydellään työstävät samalla omia vaikeita lapsuuskokemuksiaan (Kalland & Sinkkonen, 2013) tai muita itselleen merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita (Ammaniti ym., 1992; Stern, 1995). Hieman yllättäen sijaisäitien mielikuvat sekä omasta äidistä että puolisoista eivät eronneet tilastollisesti biologisten äitien mielikuvista. Etenkin kun usein sijaisäidit ovat sijaisperheissä päävastuussa sijaislapsesta ja hänen hoidosta, jolloin sekä puolison että oman äidin tuki ja arvostus sijaisäitiydelle voivat olla tärkeitä ja merkityksellisiä mm. sijaisäidin jaksamisen kannalta (Bates & Dozier, 2002; Kalland & Sinkkonen, 2001; 2013). Mielenkiintoista olisi myös jatkossa tutkia sijaisisien mielikuvia tulevasta sijaislapsesta, itsestä miehinä, itsestä sijaisisinä, puolisoista, puolisoista sijaisäitinä ja omasta saadusta vanhemmuudesta ja verrata näitä sekä biologisten isien ja äitien että sijaisäitien mielikuviiin.

8.3. Taustatekijöiden vaikutus sijaisäitien mielikuviiin ja sijaisäitien mielikuvien merkitys heidän sijaisvanhemmuudelleen

Kolmantena tutkimuskysymyksenä tutkittiin, miten sijaisvanhemman taustatekijät (koulutus, työtilanne, pariteetti ja biologisten lasten lukumäärä) liittyvät heidän mielikuviiinsa. Hieman

yllättäen tulokset osoittivat, että taustatekijöillä ei ollut vaikutusta sijaisvanhempien mielikuviin, minkään käsiteulottuvuuden osalta. Taustatekijöillä ei ollut myöskään tilastollisesti merkitsevää vaikutusta vertailuryhmän mielikuviin.

Pariteetin vaikutusta ei voitu arvoida kaikkien sijaisäitien ollessa tässä aineistossa uudelleensynnyttäjiä. Biologisten lasten lukumäärällä ei ollut tässä tutkimuksessa tilastollisesti merkitsevää vaikutusta sijaisvanhempien mielikuviin, mikä oli yllättävä tulos (vrt. Pajulo ym., 2006). Sijaisäideillä lasten lukumäärän kasvamisen voisi ajatella vaikuttavan esimerkiksi heidän ajankäyttöön. Toisaalta kaikilla sijaisäideillä oli jo biologisia lapsia sekä monella heistä myös kokemuksia sijaislapsista. Lisäksi heillä oli eri ikäisiä biologisia lapsia, jolloin ainakin osa heidän lapsistaan oli vanhempia ja jo koulu-, tai murrosikäisiä. Sijaisäidit olivat todennäköisesti myös joutuneet pohtimaan sekä perheen lapsilukumäärän kasvamista ja sen vaikutuksia mm. ajankäyttöön sekä omia voimavarojaan jo hakeutuessaan sijaisvanhemmaksi ja uudelleen sijaisvanhempien koulutukseen liittyen.

Tässä tutkimuksessa myöskään koulutus tai työtilanne eivät vaikuttaneet sijaisäitien mielikuviin. Tutkimukseen osallistuneet sijaisäidit olivat koulutetumpia kuin vertailuryhmän äidit. Suurimmalla osalla sijaisäideistä oli vähintään opistotasoinen koulutus (86%) kun vertailuryhmän naisista vastaava koulutustaso oli vain 28%:lla. Korkeasta koulutustasostaan huolimatta sijaisäideistä yli puolet ilmoitti ammatilliseksi asemakseen työntekijän. Lisäksi kysyttäessä heidän työtilanteestaan hieman yli puolet vastasi olevansa kotiäiti kun vastaavasti vertailuryhmässä yli puolet oli työssä. Kokevatko sijaisäidit olevansa ensisijaisesti äitejä ja vanhempia, eivätkä perhehoitajia? Tätä tukisi se, että moni sijaisäiti ilmoitti olevansa kotiäiti, vaikka työskentelee kotona sijaisvanhempana.

8.4. Tutkimuksen rajoitukset

Ongelmana oli sijaisvanhempien ryhmän pieni otoskoko, mikä saattaa lisätä tulosten vääristymisen mahdollisuutta. Suuremmalla otoskoolla kahden ryhmän välinen ero olisi todennäköisesti tullut selkeämmäksi. Lisäksi etenkin puuttuvat ja epätäydelliset taustatiedot joidenkin vastaajien osalta haittasivat taustamuuttujien vaikutuksen analysointia. Tutkimus olisikin syytä replikoida erityisesti sijaisvanhempien ryhmän osalta suuremmalla otoskoolla.

Sijaisvanhempien ryhmän pieneen otoskokoon vaikutti merkittävästi se, että ensitietoluennolla, kyselylomakkeen saaneista osallistujista yllättävän pieni osa todellisuudessa palautti lomakkeen tutkijalle. Yhtenä kyselylomakkeiden kadon syynä saattoi olla se, että ensitietoluennon osallistujilla ei ollut vielä varmuutta tulevasta sijaisvanhemmuudestaan. Tämä todennäköisesti vaikutti osallistujien motivaatioon täyttää ja palauttaa kyselylomake. Lisäksi osallistujien halukkuuteen osallistua tutkimukseen saattoi liittyä ryhmäpainetta. Toisin sanoen moni otti kyselylomakkeen, koska muutkin luennolle osallistuneet toimivat siten. Myös ottamalla lomakkeen osallistujat ehkä ajattelivat miellyttävänsä koulutuksen järjestäjää vaikka heille kerrottiin, että tutkimukseen osallistumisella ei olisi vaikutusta tuleviin sijoituspäätöksiin. Näitä väitteitä tukisi se, että ainoastaan muutama jo toimineista sijaisvanhemmista kieltäytyi tutkimuksesta. Lähes kaikki sijaisvanhemmat, joilta kysyttiin halukkuutta osallistua tutkimukseen siihen osallistuivat ja osa heistä kertoi kokevansa tutkimukseen osallistumisen tärkeänä (ks. myös esim. Kalland & Sinkkonen, 2013).

Toinen merkittävä rajoitus tutkimuksessa on sijaisvanhempien taustatekijöiden (koulutus, työtilanne pariteetti, biologisten lasten lukumäärä) mittaustapa. Sijaisäitien taustatekijöitä kysyttiin kokonaistutkimuksen toisessa mittausvaiheessa (tämä tutkimus koski ensimmäistä mittausta). Kaikkiin taustatietoihin vastasi 14 sijaisäitiä, yksi vastasi niihin epätäydellisesti, kaksi sijaisäitiä ei ollut vastannut taustatietoihin liittyviin kysymyksiin lainkaan ja kolmen sijaisäidin osalta tutkimus ei jatkunut ensimmäisen mittauksen jälkeen, jolloin heiltä ei saatu enää näitä tietoja. Syitä siihen, että kolme sijaisäitiä vastasi tutkimukseen taustatietojen osalta epätäydellisesti tai ei lainkaan saattoi olla se, että he halusivat esimerkiksi tällä turvata, ettei heitä tai heidän sijaislastaan voitaisi tunnistaa tutkimuksesta. Sijaisvanhemmille oli kerrottu, että tunnistamisen estämiseksi sijaisperhe saisi tutkimusnumeron.

Tuloksia tulkittaessa on hyvä huomioida, että sijaisäitien mielikuvien mittaamiseen käytettiin menetelminä kyselylomaketta ja omia kirjoituksia. Sijaisäidit ovat itse raportoineet mielikuvistaan kyselylomakkeilla ja teksteillä, joihin voi vaikuttaa esimerkiksi se missä tilanteessa vastaajat ovat kyselylomakkeet täyttäneet. Toiseksi osalla sijaisäideistä (N=12) oli jo kokemuksia sijaislapsista ja sijaisvanhemmuudesta ja monella heistä oli tästä johtuen esimerkiksi erilaisia koulutuksia mm. sijaisvanhemmuuteen liittyen. Nämä todennäköisesti vaikuttivat heidän mielikuviansa ja vastaustapaansa myös tämän tutkimuksen osalta. Näistä syistä johtuen sijaisäitien mielikuvia tulevasta sijaislapsesta voisi olla hyödyllistä mitata ja tutkia kiintymyssuhdehaastattelujen (esim. WMCI) avulla, joilla voisi syventää ja laajentaa sijaisäitien mielikuvia.

9. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen mukaan sijaisäitien mielikuvat tulevasta sijaislapsesta, itsestä naisena (emotionaalinen tyyli) ja itsestä sijaisäitinä (äitiyden tyyli) olivat kielteisempiä kuin vertailuryhmän biologisten äitien mielikuvat. Sen sijaan sijaisäitien mielikuvat sekä omasta äidistä että puolisosta eivät eronneet vertailuryhmän mielikuvista. Taustatekijät (koulutus, työtilanne, pariteetti ja biologisten lasten lukumäärä) eivät yllättäen vaikuttaneet sijaisäitien mielikuviiin. Tehdyt havainnot ovat uusia, koska sijaisäitien mielikuvia ei ole aiemmin tutkittu ennen sijoitetun lapsen saapumista sijaisperheeseen.

Tutkimuksessa esille tullut sijaisäitien mielikuvien kielteisyys tulevasta sijaislapsesta tukee aiempia tutkimuksia, joiden mukaan sijaisvanhempien suhtautumisessa sijaislapseseen vaikuttavat sekä heidän kokemuksensa että koulutuksensa (Chipungu & Bent-Goodley, 2004; Stacks & Partridge, 2011), jolloin kielteiset mielikuvat lapsesta voivat olla realistisia. Realistiset mielikuvat myös todennäköisesti auttavat sijaisvanhempia jaksamaan vaativassa työssään ja tukevat heitä haastavissa tilanteissa sijaislasten kanssa (Bates ym., 2002, Kalland & Sinkkonen, 2001; 2013).

Tehtyjen havaintojen pohjalta on tärkeää, että sijaisvanhemmille taataan riittävä määrä tukimuotoja kuten työnohjausta ja koulutusta.

LÄHTEET

Ackerman, J.P. & Dozier, M. (2005). The influence of foster parent investment on children's representations of self and attachment figures. *Applied Developmental Psychology* 26, 507-520.

Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Erlbaum: Hillsdale, NJ.

Ammaniti, M., Baumgartner, E., Candelori, C., Perucchini, P., Pola, M., Tambelli, R. & Zampino, F. (1992). Representations and narratives during pregnancy. *Infant Mental Health Journal* 13(2), 167-182.

Bates, B.C. & Dozier, M. (2002). The importance of maternal state of mind regarding attachment and infant age at placement to foster mothers' representations of their foster infants. *Infant Mental Health Journal* 23(4), 417-431.

Behringer, J., Reiner, I. & Spangler, G. (2011). Maternal representations of past and current attachment relationships, and emotional experience across the transition to motherhood: A longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 25(2), 210-219.

Beijersbergen, M.D., Fennie, J., Bakermans-Kranenburg, M. J. & van IJzendoorn, M.H. (2012). BRIEF REPORT. Remaining secure: Parental sensitive support predicts attachment continuity from infancy to adolescence in a longitudinal adoption study. *Developmental Psychology* 48(5), 1277-1282.

Benoit, D., Parker, K.C.H., Zeanah, C.H. (1997). Mothers' representations of their infants assessed prenatally: Stability and association with infants' attachment classifications. *Journal of Child Psychiatry*, 38(3) , 307-313.

Bernard, K. & Dozier, M. (2011). This is my baby: Foster parents' feelings of commitment and displays of delight. *Infant Mental Health* 32(2), 251-262.

Bernier, A., Ackerman, J.P. & Stovall-McClough, K.C. (2004). Predicting the quality of attachment relationships in foster care dyads from infants' behaviours upon placement. *Infant Behavior and Development*, 27(3), 366-381.

Chipungu, S. S & Bent-Goodley, T.B. (2004). Meeting the challenges of contemporary foster care. *Future of Children*, 14(1), 75-93

Dance, C., Rushton, A. & Quinton, D. (2002). Emotional abuse in early childhood: relationships with progress in subsequent family placement. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(3), 395-407.

- Daniluk, J.C & Hurtig-Mitchell, J. (2003). Themes of hope and healing: Infertile couples' experiences of adoption. *Journal of Counseling & Development*, 81, 1-12.
- Dayton, C.J, Levedosky, A.A, Davidson, W.S & Bogat, G.A. (2010). The child as held in the mind of the mother: The influence of prenatal maternal representations on parenting behaviors. *Infant Mental Health Journal*, 31(2), 220-241.
- Delmore-Ko, P., Pancer, M.S., Hunsberger, B. & Pratt, M. (2000). Becoming a parent. The relation between prenatal expectations and postnatal experience. *Journal of Family Psychology* 2000, 14(4), 625-640.
- Dozier, M., Stovall, K.C., Albus, K.E & Bates, B. (2001). Attachment for infants in foster care: The role of caregiver state of mind. *Child Development*, 72(5), 1467-1477.
- Dozier, M. & Lindhiem, O. (2006). This is my child: Differences among foster parents commitment to their children. *Child Maltreatment*, 11, 338-345.
- Fearnley, Shapiro, A., Gottman, J.M. & Carre're, S. (2000). The baby and the marriage: Identifying factors that buffer against decline in marital satisfaction after the first baby arrives. *Journal of Family Psychology*, 14(1), 59-70.
- Finlex. Lainsäädäntö. Lastensuojelulaki 2011/316. Laki lastensuojelulain 50§:n muuttamisesta. Saantitapa: <http://www.finlex.fi>.
- Fisher, P.A., Stoolmiller, M., Mannering, A.M., Takahashi, A. & Chamberlain, P. (2011). Foster placement disruptions associated with problem behavior: Mitigating a threshold effect. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 79(4), 481-487.
- Fonagy, P. (2001). *Attachment theory and psychoanalysis*. New York: Other Press.
- Flykt, M., Punamäki, R-L., Belt, R., Biringen, Z., Salo, S., Posa, T., Pajulo, M. (2012). Maternal representations and emotional availability among drug-abusing and nonusing mothers and their Infants. *Infant Mental Health Journal*, 33(2), 123-138.
- Gauthier, Y., Fortin, G. & Jeliu, G. (2004). Clinical application of attachment theory in permanency planning for children in foster care: The importance of continuity of care. *Infant Mental Health*, 25(4), 379-396.
- Goldberg, A.E., Smith, J.A.Z. & Kashy, D.A. (2010). Preadoptive factors predicting lesbian, gay and heterosexual couples' relationship quality across the transition to adoptive parenthood. *Journal of Family Psychology*, 24(3), 221-232.
- Hautamäki, A. (2002). Kiintymyssuhdeteoria –teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa; M. Kalland & J. Sinkkonen (toim.) *Varhaiset Ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*, (13-66). Helsinki: WSOY.

- Harwood, K., McLean, N. & Durkin, K. (2007). First-time mothers' expectations of parenthood: What happens when optimistic expectations are not matched by later experiences? *Developmental Psychology*, 43(1), 1-12.
- Hiitola, J. & Heinonen, H. (2009). Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Raportti 46/2009, (verkkojulkaisu). Helsinki: Yliopistopaino. Saantitapa: <http://www.thl.fi>.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2007). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Kalland, M. & Sinkkonen, J. (2001). Finnish children in foster care: evaluating the breakdown of long-term placements. *Child Welfare* 80(5), 513-527.
- Kalland, M. & Sinkkonen, J. (2013). Children exposed to parental substance abuse who are placed in foster care. Teoksessa; Suchman, E., Pajulo, M. & Mayers, L.C. (toim.) *Parenting and Substance abuse. Developmental Approaches to Intervention*, (344-364). Oxford University Press.
- Korja, R., Savonlahti, E., Haataja, L., Lapinleimu, H., Manninen, H., Piha, J., Lehtonen, L., the PIPARI Study Group. (2009). Attachment representations in mothers of preterm infants. *Infant Behavior and Development*, 32, 305-311.
- Larney, B., Cousens, P. & Nunn, K. (1997). Maternal representations reassessed. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2, 125-144.
- Lawrence, E., Nylén, K. & Cobb, R.J. (2007). Prenatal expectations and marital satisfaction over the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 21(2), 155-164.
- Lewis, E.E, Dozier, M., Ackerman, J. & Sepulveda-Kozakowski, S. (2007). The effect of placement instability on adopted children's inhibitory control abilities and oppositional behavior. *Developmental Psychology*, 43(6), 1415-1427.
- Levy-Shiff, R., Goldshmidt, I. & Har-Even, D. (1991). Transition to parenthood in adoptive families. *Developmental Psychology*, 27(1), 131-140
- Main, M. & Kaplan, N. (1991). Security in infancy, childhood and adulthood: A move to the level of representation. Teoksessa I. Bretherton & E. Waters (toim.) *Growing points of attachment theory and research* (66-106). *Monographs of the Society for Research in Child development*, 50 (1-2).
- Pajulo, M., Helenius, H. & Mayes, L. (2006). Prenatal views of baby and parenthood: Association with sociodemographic and pregnancy factors. *Infant Mental Health Journal*, 27(3), 229-250.
- Palacios, J. & Brodzinsky, D. (2010). Review: Adoption research: Trends, topics, outcomes. *International Journal of Behavioral Development*, 34, 270-283.
- Rutter, M., O'Connor, T.G. & the English and Romanian Adoptees (ERA) Study Team Institute of Psychiatry (2004). Are there biological programming effects for psychological development? Findings from a study of Romanian adoptees. *Developmental Psychology*, 40(1), 81-94.
- Stacks, A.M. & Partridge, T. (2011). Infants placed in foster care prior to their first birthday: Differences in kin and nonkin placements. *Infant Mental Health Journal*, 32(5), 489-508.

- Stams, G.-J.J.M., Juffer, F. & van IJzendoorn, M.H. (2002). Maternal sensitivity, infant attachment and temperament in early childhood predict adjustment in middle childhood: The case of adopted children and their biologically unrelated parents. *Developmental Psychology*, 38(5), 806-821.
- Steele, M., Hodges, J., Kaniuk, J., Hillman, S. & Henderson, K. (2003). Attachment representations and adoption: associations between maternal state of mind and emotion narratives in previously maltreated children. *Journal of Child Psychotherapy* 29 (2), 187-205.
- Stern, D. N. (1995). *The Motherhood Constellation. A unified view of parent-infant psychotherapy.* London: Karnac Books.
- Stovall K.C. & Dozier, M. (2000). The development of attachment in new relationships: Single subject analyses for 10 foster infants. *Development and Psychopathology* 121, 133-156.
- Stovall-McClough, K. C., Dozier, M. (2004). Forming attachments in foster care: Infant attachment behaviors during the first 2 months of placement. *Development and Psychopathology* 16, 253-271.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen virallinen tilasto (SVT). Lastensuojelu 2011/ Tilastoraportti 26/2012, 27.11.2012. Sosiaaliturva 2012 (verkkojulkaisu). Saantitapa: <http://www.thl.fi>.
- Van IJzendoorn, M.H., Juffer, F. & Klein Poelhuis, C.W. (2005). Adoption and cognitive development: A meta-analytic comparison of adopted and nonadopted children's IQ and school performance. *Psychological Bulletin*, 131(2), 301-316.
- Vorria, P., Papaligoura, Z., Sarafidou, J., Kopakaki, M., Dunn, J., van IJzendoorn, M.H. & Kontopoulou, A. (2006). The development of adopted children after institutional care: a follow-up study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1246-1253.
- Vreeswijk, M.J.M., Maas, J.B.M. & Van Bakel, H.J.A. (2012). Parental representations: A systematic review of the working model of the child interview. *Infant Mental Health Journal*, 33(3), 314-328.
- Whipple, N., Bernier, A. & Mageau, G.A. (2011). A Dimensional approach to maternal attachment state of mind: Relations to maternal sensitivity and maternal autonomy support. *Developmental Psychology*, 47(2), 396-403.
- Zeanah, C. H., Larrieu, J. A., Heller, S.S & Valliere, J. (2000). Infant- Parent relationship assessment. Teoksessa; C.H. Zeanah, Jr. (Toim.) *Handbook of Infant Mental Health* (222-235). New York: The Guilford Press.
- Zeanah, C.H., Smyke, A.T., Koga, S.F. & Carlson, E. (2005). Attachment in institutionalized and community children in Romania. *Child Development* 76(5), 1015-1028.
- Zeanah, C.H., Smyke, A.T. (2008). Attachment disorders in family and social context. *Infant Mental Health Journal*, 29(3), 219-233.